

LASTENSUOJELUTARPEEN MÄÄRITTYMINEN SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN
JÄSENTÄMÄNÄ VANTAAN LASTENSUOJELUN AVOHUOLLOSSA

Ella Wallin
Nita Austero
Sofia Zidan
Käytäntötutkimus I & II
Helsingin yliopisto
Valtiotieteiden tiedekunta
Sosiaalityön maisteriohjelma

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Keskeiset käsitteet	2
2.1 Lapsen tilanteen arviointi käsitteenä	2
2.2 Palvelutarpeen arviointi.....	4
2.3 Sosiaaliset ongelmat arvioinnin taustalla	5
2.4 Lastensuojeluasiakkuuden kriteereistä aiemmissä tutkimuksissa	7
3 Tutkimuksen toteutus.....	8
3.2 Tutkimuskysymykset.....	9
3.3 Aineistonkeruu.....	10
3.4 Aineiston analyysi	11
3.5 Tutkimusetiikka.....	13
3.6 Tutkimus käytäntötutkimuksena	14
3.7 Tutkimuksen hyödyntäminen	15
4 Tulokset.....	15
4.1 Lastensuojelun asiakkuuden kriteerit.....	16
4.2 Tiedonmuodostus asiakkuuden arviointityössä	20
4.3 Arvioinnin työskentelyprosessin eri vaiheet.....	22
4.4 Palvelutarpeen arvioinnissa määritetyt asiakkuuden kriteerit	25
5 Johtopäätökset ja pohdinta.....	27
Lähteet	32
Liitteet	34

1 Johdanto

Lapsen tilanteen arviointi muodostaa yhden merkityksellisimmistä, mutta samalla herkimmistä lastensuojelun sosiaalityön tehtävistä. Lastensuojelun sosiaalityön ytimessä voidaan nähdä olevan lapsen tilanteeseen kohdistuva tiedonmuodostus ja arviointi. Lapsen tilanteen arviointi on vaativa tehtävä, ja sosiaalityöntekijöiden laatimat arviot lastensuojelun tarpeesta ovat vaihtelevia sekä laajuudeltaan että sisällöltään. Lapsen tilanteen arvioimisessa on kyse sen arvioimisesta, että onko yksittäisen lapsen tilanteessa sellaisia huolenaiheita tai riskitekijöitä, jotka uhkaavat hänen kasvuaan ja kehitystään ja joihin julkisen lastensuojelujärjestelmän olisi tarvetta puuttua. (Pösö 2010.)

Tämä käytäntötutkimus on toteutettu osana Helsingin yliopiston sosiaalityön maisteriohjelman käytäntökurssia. Käytäntötutkimuksemme aiheena on lastensuojelutarpeen määrittäminen sosiaalityöntekijöiden jäsentämänä. Keskitymme tutkimuksessamme pohtimaan lastensuojelutarpeen määrittelyä lastensuojelun avohuollon näkökulmasta, jossa lapsille on jo määritelty asiakkuuden tarve aikaisemmin. Olemme tutkimuksessamme kiinnostuneita siitä, millaisissa tilanteissa lastensuojelun avohuollossa työskentelevät sosiaalityöntekijät katsovat kriteerien täyttyvän eli milloin lapsen nähdään olevan lastensuojeluasiakkuuden tarpeessa. Olemme myös kiinnostuneita siitä, miten asiakkuuden tarvetta arvioidaan prosessien eri vaiheissa ja millaiset tekijät vaikuttavat arvioinnin taustalla.

Tutkimuksemme empiirinen aineisto koostuu Vantaalla lastensuojelun avohuollossa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden haastatteluista. Aineisto on kerätty kahden ryhmähaastattelun avulla. Haastatteluihin on osallistunut yhteensä 7 sosiaalityöntekijää Vantaan lastensuojelun avohuollossa. Ryhmähaastattelut on toteutettu teemahaastatteluina. Aineisto on analysoitu teemoittelun avulla, joka on yksi sisällönanalyysin muodoista.

Esittelemme raporttimme alussa luvussa kaksi tutkimuksemme keskeiset käsitteet, joita ovat lapsen tilanteen arviointi, palvelutarpeen arviointi ja sosiaaliset ongelmat. Lisäksi tarkastelemme luvussa aiempaa tutkimusta liittyen lastensuojeluasiakkuuden kriteerien määrittämiseen. Kolmannessa luvussa esittelemme tutkimuksemme tarkoituksen, tavoitteen ja tutkimusongelman. Luvussa avaamme tarkemmin käyttämiämme menetelmiä, aineistoa ja aineiston analyysia. Luvussa neljä esittelemme analyysivaiheessa esille nousseet tulokset. Viimeisessä luvussa teemme yhteenvetoa tutkimustuloksista peilaten tuloksia aiempiin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen.

2 Keskeiset käsitteet

Tässä kappaleessa käsittelemme tutkimuksemme kannalta keskeisimpiä käsitteitä. Alla esiteltyt käsitteet havainnollistavat tutkimuksemme teoreettista taustaa ja käytännön kontekstia.

2.1 Lapsen tilanteen arviointi käsitteenä

Lapsen tilanteen arviointia on määritelty lastensuojelun sosiaalityössä monin eri tavoin ja arviointi on jo itsessään käsitteenä monimerkityksinen. Tavallisimmin arvioinnilla on tarkoitettu jonkin asian tai toiminnan arvottamista niin, että asialle annetaan arvo tai merkitys tiettyjen ennalta määriteltyjen kriteerien mukaan (Jaakola 2020.) Lapsen tilannetta arvioitaessa lastensuojelulain 27 §:ssä on esimerkiksi määritelty tietyt arviointia ohjaavat kriteerit, joiden pohjalta lapsen nähdään olevan lastensuojeluasiakkuuden tarpeessa. Näitä ovat 1) *lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka*; 2) *lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään*; ja 3) *lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia* (LsL 417/2007). Arviointia ovat siis määrittämässä lainsäädäntö ja vallitseva yhteiskuntapolitiikka (Helm 2010).

Arvioinnilla voidaan toisaalta myös tarkoittaa lapsen ja hänen tilanteensa määrittelyä tai sillä voidaan tarkoittaa pelkästään lasta koskevan ongelman tunnistamista. Sosiaalityön asiakasarviointi on määritelmänä ja käsitteenä kuvattu kirjallisuudessa tavallisesti sen sisällön, tavoitteen tai prosessin kautta. (Jaakola 2020.) Helm (2010, 22) tuo esiin, että lapsen tilanteen arvioinnin määritelmät asettavat arvioinnille tavallisesti kaksi tavoitetta. Arviointi muodostuu ensinnäkin tiedonkäsittelyn ja päättelyn prosessista. Arvioinnin avulla on tarkoitus saada käsitys ja ymmärrys siitä, millaista tietoa lapsesta ja perheestä tarvitaan. Toiseksi arvioinnista saadun tiedon tulee tukea ja edistää lasta koskevan päätöksenteon prosessia. Jaakola (2020, 34) toteaaakin, ettei arviointia ja päätöksentekoa tule erottaa toisistaan, sillä ne muodostavat yhdessä kiinteän osan lastensuojelun sosiaalityön asiakasprosessin kokonaisuutta. Arvioinnin ja päätöksenteon tulisi siis yhdessä edistää muutosta lapsen tilanteessa lapsen lastensuojeluprosessin ajan (emt, 34).

Lapsen tilanteen arviointia voidaan lähestyä yksittäisenä prosessina tai tapahtumana. Asiakkuuden alussa tehtävä alkuarviointi tai lastensuojelutarpeen selvitys ja palvelutarpeen arviointi lähestyvät arviointia enemmän yksittäisenä tapahtumana. Arviointi käsitteellistyy tavallisemmin kui-

tenkin prosessina, jossa asiakkuuden alussa tehdään välitön alkukartoitus sekä varsinainen laajempi arviointi, jossa on kyse suunnitelmallisesta työstä lapsen ja perheen tilanteen muuttamiseksi. Arviointiprosessia voidaan tällöin tarkastella jatkumona, jossa lasta koskevaa tietoa kerätään, analysoidaan ja yhdistetään päätöksentekoa varten. (Jaakola 2020.)

Arviointi muodostaa jatkuvan prosessin lapsen koko asiakkuuden ajan. Arvioinnissa lapsen tilannetta seurataan suunnitelmallisesti ja tilanteen muuttamiseksi asetettujen tavoitteiden toteutumista tarkistetaan sekä uudelleen arvioidaan systemaattisesti ja säännöllisesti. Arviointiprosessin tarkoituksena on tuottaa tietoa konkreettisten tavoitteiden toteutumisesta työskentelyn tuloksena. Arviointia voidaan siis käsitteellistää prosessina, vaikka käytännössä arviointi toteutuu kuitenkin enemmän yksittäisenä tapahtumana. Kansainvälisessä kirjallisuudessa arviointia on myös lähestytty prosessin lisäksi tuotteena, jossa arviointia ohjaavat erilaiset muodolliset säännöt ja tavat, joita ylläpidetään ja tarkistetaan asiakkuuden eri vaiheissa. Tuote-näkökulma lähestyy arviointia siis enemmän byrokraattisista lähtökohdista. (Jaakola 2020.)

Jaakola (2020, 37) toteaa, että sosiaalityössä tehtävä arviointi on aina kulttuurisidonnainen ilmiö, joka koostuu työntekijän henkilökohtaisista, ammatillisista ja yhteiskunnassa yhteisesti jaetuista arvoista, normeista, uskomuksista ja periaatteista. Arvojen ja yhteiskunnallisen kontekstin pohjalta lastensuojelussa arvioidaan useimmiten riittävän hyvää vanhemmuutta ja sitä, mikä on lapselle riittävän hyvää hänen erityisessä tilanteessaan (Horwath 2007, 11). Sosiaalityöntekijän tehdessä arviointia lapsen ja perheen tilanteesta, tulkitsee hän lapsen ja perheen tilannetta oman henkilökohtaisen, ammatillisen, yhteiskunnallisen ja työnantajaorganisaation viitekehyksen kautta. Tämän viitekehyksen taustalla toimivat arvot, jotka lapsen tilanteen arvioinnissa liittyvät useimmiten arvioinnin kohteena olevan lapsen, hänen perheensä tai vanhempiensa tilanteeseen. Arvot toimivat sosiaalityöntekijän arviointia säätelevinä niin henkilökohtaisella kuin ammatillisellakin tasolla. (Jaakola 2020.)

Lapsen tilanteen arvioimisen tukena hyödynnetään usein erilaisia menetelmiä. Vantaalla arviointityötä ohjaavat esimerkiksi BBIC-malli (Barns behov i centrum) sekä ARVOA-mittari. BBIC-malli on Vantaalla yleisesti käytetty tuen tarpeen arviointimalli. Sen taustalla on ajatus siitä, että lapsen tarpeiden selvittäminen ja ymmärtäminen vaatii monipuolista tietoa lapsen kehityksestä, vanhempien kyvyistä sekä eri perhe- ja ympäristötekijöiden vaikutuksista. Arviointimalli pyrkii luomaan työskentelyyn rakennetta ja systeemisyyttä, niin että arviointi on luonteeltaan laadukasta ja yhdenmukaista. ARVOA-mittari on tarkoitettu lastensuojelun asiakastyön tueksi, ja sen

avulla voidaan kartoittaa lapsen ja perheen toimintakyvyn riskitekijöitä ja voimavaroja. Sen avulla työskentelyn vaikutuksia ja tilanteen muutoksia voidaan myös aikajanaalisesti vertailla ja siten arvioida palvelujen vaikuttavuutta.

2.2 Palvelutarpeen arviointi

Lastensuojelulain (417/2007) 26 § mukaan lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta tai kun lastensuojelun sosiaalityöntekijä on saanut tiedon lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Saapuneen lastensuojeluilmoituksen tai yhteydenoton jälkeen sosiaalityössä tehdään tarkempia arviointeja siitä, edellyttääkö lapsen tilanne tarkempaa selvittämistä ja arviointia. Tämän ensiarvion Vantaalla tekee lapsiperheiden ja lastensuojelun päivystys. Mikäli päivystys katsoo lapsen tilanteen edellyttävän tarkempaa selvittämistä, käynnistetään lapselle palvelutarpeen arviointi. Vantaalla palvelutarpeen arviointi tehdään Lapsiperheiden sosiaalityö ja lastensuojelu -yksikössä.

Lastensuojelulaki määrittää lapselle tehtävästä palvelutarpeen arvioinnista. Palvelutarpeen arvioinnilla viitataan prosessiin, jossa käsitellään lastensuojeluilmoitusta tai yhteydenottoa sosiaalihuoltoon tuentarpeen arvioimiseksi. Kunnat saavat itse määrittää, miten palvelutarpeen arviointi kyseisessä kunnassa toteutetaan. Palvelutarpeen arvioinnista on määritelty lastensuojelulaissa ja sosiaalihuoltolaissa. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 36 § mukaan palvelutarpeen arviointi tulee käynnistää viimeistään seitsemän arkipäivän kuluessa siitä, kun asia on tullut vireille. Palvelutarpeen arvioinnin on valmistuttava viivytyksettä, mutta viimeistään 90 vuorokauden kuluessa asian vireille tulosta. Arviointi on tehtävä olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 36 § määrittää että, arviointi on tehtävä yhteistyössä asiakkaan ja hänen omaistensa kanssa elämäntilanteen edellytysten mukaisesti. Arviointia tehtäessä on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja huomioitava hänen erityiset tarpeensa, kiinnittäen erityistä huomiota asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. Palvelutarpeen arvioinnista vastaa virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 37 § määrittää, että palvelutarpeen arvioinnin aikana tulee arvioida perheen tuen tarvetta ja sitä, onko tuen tarve väliaikaista vai toistuvaa. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä on myös selvitettävä lastensuojelun tarve, ellei asia ole luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita. Palvelutar-

peen arvioinnin aikana sosiaalityöntekijä arvioi lapsen kasvuolosuhteita sekä huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta.

Lastensuojelun avohuollon asiakkuus alkaa palvelutarpeen arvioinnin valmistuttua, mikäli sosiaalityöntekijä on todennut lastensuojelulain 27 § määrittämien kriteerien perusteella, että lapsi on lastensuojelun tarpeessa. Nämä kriteerit ovat lapsen kasvuolosuhteiden vaarantuminen, lapsen käyttäytyminen vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä ja että lapsen katsotaan tarvitsevan lastensuojelulain mukaisia palveluita ja tukitoimia. Lastensuojelun asiakkuus käynnistyy myös tilanteissa, joissa ryhdytään lastensuojeluasian vireille tulon johdosta kiireellisiin toimenpiteisiin lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi tai jos lapselle tai hänen perheelleen annetaan muuta lastensuojelun tukea ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista. (LsL 417/2007.)

Arviointi osana palvelutarpeen arviointia ja lastensuojelun asiakkuuden määrittelyn prosessia viittaa sosiaalityöntekijän käyttämään omaan harkintavaltaan ja muodostamaansa kokonaiskuvaan lapsen ja perheen tilanteesta. Sosiaalipalveluiden kaikilla tasoilla käytetään virkamiesten ja viranomaisien omaa harkintaa (Kalliomaa-Puha ym. 2014). Kalliomaa-Puha, Kotkas ja Raja-vaara (2014) määrittelevät harkinnan sosiaalipalveluissa jatkumona, jossa on työntekijän oma harkinta siitä, mitä etuuksia ja palveluita voidaan jakaa ja millä kriteereillä suhteessa siihen, millaisia tavoitteita hyvinvointipolitiikalle on asetettu ja millaisia tavoitteita etuuksilla ja palveluilla on. Vaikka palvelutarpeen arviointia ja sen tavoitteita määrittääkin laki, ohjaa sen toteutusta myös sosiaalityöntekijöiden oma harkinta ja näkemys lapsen ja perheen tilanteesta. Tutkimuksen tavoitteena onkin tuoda näkyväksi sitä, miten arviointia tehdään ja millaisia määritelmiä sosiaalityöntekijät itse antavat asiakkuuden tarpeelle perheen tilannetta arvioitaessa.

2.3 Sosiaaliset ongelmat arvioinnin taustalla

Tutkimuksessa lähestymme lastensuojelun asiakkuutta institutionaalisesti määrittynäänä käsitteenä. Lastensuojelu voidaan nähdä institutionaalisen lain, julkisen hallinnon ja kansalaisten välisenä käytäntönä, jossa keskeinen tehtävä on ottaa kantaa, ohjata, tukea ja valvoa sellaista lapsuutta ja perhe-elämää, joka on kiistanalaista tai ongelmallista sosiaalisten ja kulttuuristen odotusten näkökulmasta. (Pösö 2010.) Asiakkuuden taustalla on instituution toiminta, jossa yksilö asettautuu instituution toiminnan kohteeksi. Asiakkuudessa on kyse valikoiduksi tulemisesta,

jonka taustalla toimii lastensuojelussa ammatillinen arviointi sekä instituution ehtojen, yksilön tarpeiden ja ominaisuuksien yhteensovittaminen. (Huuskonen ym. 2010.)

Pösö (2010, 325) kutsuu institutionaaliseksi rajaksi sitä kohtaa, jossa lastensuojelun julkinen järjestelmä puuttuu tai antaa apuaan yksittäisten lasten ja vanhempien välisiin yksityisiksi katsottuihin suhteisiin. Hän toteaa, että lastensuojelun institutionaalinen raja määrittyy kompleksisena ja kontekstisidonnaisina erilaisten sosiaalisten ongelmien ja selviytymistä kuormittavien asioiden yhdistelminä, joissa ilmenee vaihtelevia lapsikohtaisia merkityksiä. (Emt., 325–330.)

Lapsen tilannetta arvioitaessa keskeisellä sijalla on tarkastella lapsen ja hänen perheensä sosiaalisia ongelmia sekä niiden muodostumista mahdolliseksi riskitekijäksi lapsen ja perheen elämässä. Sosiaaliset ongelmat voidaan mieltää hyvinvoinnin vajeina tai pahoinvoinnin lähteinä. Sosiaaliset ongelmat linkittyvät eriarvoisuuteen sekä sosiaalisen tuen, kontrollin ja elämää ohjaavan tietoisuuden puutteisiin. Sosiaalinen ongelma voidaan siis mieltää tilaksi, jossa henkilö tarvitsee apua ja tukea, koska hänen selviytymismahdollisuutensa ovat jostakin syystä heikentyneet. Sosiaalisiksi ongelmiksi voidaan nimetä sellaisia asioita, joiden kohdalla katsotaan, että niiden tulisi muuttua ja joista ollaan huolissaan. (Bardy 2013.)

Sosiaalisten ongelmien tunnistaminen ja niiden nimeäminen ei ole ongelmaton prosessi. Lapsen tilannetta arvioitaessa sosiaalityöntekijät voivat mieltää sosiaalisia ongelmia erilaisista lähtökohdista, joka heijastuu siihen, millaista tukea ja apua työntekijät katsovat lapsen ja perheen tarvitsevan. Sosiaalisissa ongelmissa voidaan siis nähdä olevan kyse erimielisyyksistä. Sosiaalisten ongelmien nimeämisessä kuitenkin erilaiset kategoriat ovat tärkeitä, sillä ne vaikuttavat toimintaamme ja käyttäytymiseemme. Mikään objektiivinen olosuhde ei siis ole itsessään sosiaalinen ongelma, kunnes se on sellaiseksi nimetty ja kunnes sille on annettu merkitys. Sosiaalityössä sosiaaliin ongelmiin siis reagoidaan sen mukaan, mihin kategoriaan ongelmat liitämme ja sijoitamme. (Bardy 2013.) Loseke (2003, 10) lähestyy sosiaalisia ongelmia moraalisisina arvioina siitä, minkä olosuhteen katsotaan olevan väärin. Tämä nostaa kysymykseksi kuitenkin sen, kenellä on oikeus ja valta määrittää tietty olosuhde vääräksi (emt, 10).

Lastensuojelussa sosiaalisia ongelmia voidaan luonnehtia ”pirullisiksi” tai ”häijyiksi”. Näihin pirullisiksi ja häijyiksi nimettyihin ongelmiin ei ole olemassa yksiselitteisiä ratkaisuja. Näitä ongelmia on usein myös lähes mahdotonta määrittellä lineaarisesti, erilaisten syy-seuraus-suhteiden kautta. Sosiaalisina ongelmina voi olla perheessä olevat päihde- ja mielenterveysongelmat tai

muut sairaudet, taloudelliset ongelmat, väkivalta tai nopeat rakenteiden muutokset. (Petrelius & Eriksson 2018.)

2.4 Lastensuojeluasiakkuuden kriteereistä aiemmissä tutkimuksissa

Anne-Mari Jaakola (2020) on tehnyt tuoreen väitöskirjatutkimuksen lapsen tilanteen arvioinnista lastensuojelutyössä. Jaakolan mukaan arviointi kohdistuu yleisimmin lapsen sosiaaliseen ympäristöön ja sen mahdollisuuksiin tukea lasta tämän kasvussa ja kehityksessä tämänhetkisessä tilanteessa. Jaakolan tutkimuksen mukaan lastensuojelun työntekijät kiinnittivät lapsen liittyvinä tekijöinä eniten huomiota lapsen vuorovaikutukseen vanhempansa kanssa sekä lapsen sosiaalisiin suhteisiin ja ominaisuuksiin (Jaakola 2020, 86–87). Vanhemman suhteen huomioitiin eniten vanhemman kykyä ottaa vastuuta lapsesta sekä vanhemman kykyä taata lapsen fyysinen koskemattomuus, kykyä asettaa ikätasoisia rajoja sekä kykyä taata arjen pysyvyyttä ja hallintaa. Kokonaisuutena vanhempaan liittyviä tekijöinä huomioitiin jonkin verran enemmän kuin lapseen liittyviä tekijöitä. Perheen osalta taas huomioitiin eniten tukiverkostoja ja niiden käytettävyyttä. Jaakola yllättyi tutkimuksensa tuloksista, jotka osoittavat, että riskitekijöitä kuten fyysistä väkivaltaa ja päihteidenkäyttöä huomioitiin arvioinnin tekemisessä yllättävän vähän. Jaakola toteaa, että hänen tutkimustuloksensa osoittavat, että lastensuojelussa ei riittävästi arvioida lapsen kasvuympäristön riskejä kuten lapseen kohdistuvaa väkivaltaa tai kaltoinkohtelun uhkaa. Jaakola pohti tämän yhteyttä suomalaiseen lastensuojelun kulttuuriin, jossa perinteisesti painotetaan enemmän lapsen hyvinvointia tukevia kuin sille riskejä aiheuttavia tekijöitä. (Jaakola 2020, 87–94.)

Tanja Haarakangas (2018) teki lisensiaatintutkimuksen lastensuojelutarpeen selvityksestä sosiaalityön tiedonmuodostuksena. Haarakangan mukaan vain alle 60 % tehdyistä arvioista tarkastelee lapsen elämäntilannetta lastensuojelutarpeen pohjalta. Vain yksi kuudesta elämäntilanteen arviosta katsottiin olevan laaja. Haarakangas jakoi tutkimuksensa perusteella lapsen elämäntilanteesta tehdyt arviot 16 eri luokkaan, joista yleisimpiä olivat lapsen kehitys ja hyvinvointi, lapsen ja vanhemman suhde ja vuorovaikutus sekä vanhemmuuden taidot. Arvioinneissa, joissa lapsella katsottiin olevan lastensuojelun asiakkuuden tarve, näyttäytyi kymmenen erilaista tyyppiä, joista yleisimpiä olivat koulupoissaolot ja psyykinen hyvinvointi, ei tietoa, ja vanhemman mielenterveyden ongelmat. (Haarakangas 2018.) Huuskosen ja kumppanien (2010) tutkimus osoittaa, että lastensuojeluasiakkuus käynnistyy ja jatkuu, mikäli lapsen tilanteessa on sellaisia kuormittavia

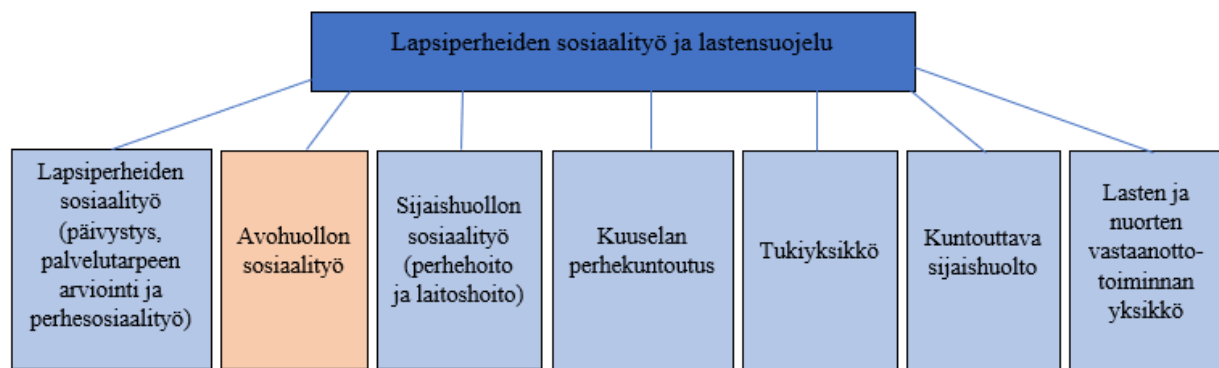
psykososiaalisia ongelmia, joihin puuttuminen on lastensuojelun tehtävä ja jos lastensuojelussa katsotaan voitavan toimia lapsen edun mukaisesti.

3 Tutkimuksen toteutus

Tutkimuksemme kohdistui Vantaan kaupungin lastensuojelun avohuollon yksikköön. Tämän luvun tarkoituksena on avata kontekstia, jossa tutkimusta lähdettiin toteuttamaan, kuvata Vantaan kaupungin palvelujärjestelmää sekä tutkimuksen konkreettista etenemistä. Luvussa avaamme myös tarkemmin käyttämiämme menetelmiä, aineistoa ja aineiston analyysia sekä tutkimuksen eettisiä lähtökohtia.

3.1 Tutkimuksen tausta ja toimintaympäristö

Tämä tutkimus on toteutettu yhteistyössä Vantaan lastensuojelun avohuollon kanssa. Vantaalla avohuollon sosiaalityö kuuluu lapsiperheiden sosiaalityöhön ja lastensuojeluun. Lapsiperheiden sosiaalityöhön ja lastensuojeluun kuuluu avohuollon sosiaalityön lisäksi lapsiperheiden sosiaalityö, sijaishuollon sosiaalityö, tukiyksikkö, perhekuntoutus, kuntouttava sijaishuolto ja lasten ja nuorten vastaanotto toiminnan yksikkö. Alla oleva kaavio kuvastaa palvelujärjestelmän rakentumista Vantaalla.

Kuvio 1: Vantaan organisaatiorakenne

Vantaalla lastensuojelun avohuolto jakautuu kahteen erilliseen toimipisteeseen, ja olemme toteuttaneet tutkimuksemme toisessa toimipisteessä. Kyseisessä toimipisteessä avohuolto jakautuu kolmeen erilliseen tiimiin. Tiimit koostuvat johtavasta sosiaalityöntekijästä, sosiaalityöntekijöistä ja erityissosiaaliohjaajista. Jokaisessa tiimissä on yksi johtava sosiaalityöntekijä, 1–2 erityissosiaaliohjaajaa ja 4–5 sosiaalityöntekijää.

Tutkimuksemme tarkoituksena on ollut selvittää, miten lapsella arvioidaan olevan lastensuojeluasiakkuuden tarve ja miten lastensuojeluasiakkuuden tarve määritellään Vantaan lastensuojelun avohuollossa. Tutkimuksessa olemme etsineet tutkimusongelmaan vastausta haastattelemalla avohuollossa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä. Tutkimuksen rajaamisen kannalta olemme päätyneet siihen ratkaisuun, että ryhmähaastattelussa osallistamme vain yksikössä työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä. Olemme toteuttaneet yhteensä kaksi ryhmähaastattelua avohuollossa työskenteleville sosiaalityöntekijöille. Ensimmäiseen haastatteluun osallistui 3 sosiaalityöntekijää ja toiseen 4 sosiaalityöntekijää. Aineistomme koostuu siis yhteensä 7 sosiaalityöntekijän haastattelusta. Ryhmähaastattelut olivat kestoltaan 90 minuutin mittaisia.

Tutkimuksen aihe on meille jokaiselle hyvin läheinen omien töidemme vuoksi. Jokainen meistä työskentelee lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnissa, jossa sosiaalityöntekijän yhtenä keskeisenä tehtävänä on lastensuojelutarpeen arviointi. Mikäli palvelutarpeen arvioinnin pohjalta lapsella todetaan lastensuojeluasiakkuuden tarve, aloitetaan lapselle asiakkuus avohuollon sosiaalityössä. Omien työtehtävien pohjalta olemme havainneet, ettei lastensuojelutarpeen määrittely ole kuitenkaan lainkaan yksinkertaista ja arviointi perustuu monenlaiseen tiedonmuodostukseen. Tästä syystä olemme olleet erityisen kiinnostuneita tutkimaan sitä, miten lastensuojeluasiakkuuden tarve määritetään Vantaan lastensuojelun avohuollossa ja millaiset kriteerit toimivat arviointityön taustalla.

3.2 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä lastensuojelutarpeen määrittämisestä sekä siitä, millaiset tekijät vaikuttavat arvioinnin taustalla.

Tutkimuskysymyksenä on: *Miten sosiaalityöntekijät määrittävät asiakkuuden tarvetta lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä?*

Tutkimuskysymyksemme avulla olemme pyrkineet saamaan vastausta siihen, millaisia konkreettisia kriteerejä työntekijät asettavat lastensuojelun asiakkuudelle. Kysymyksen avulla olemme halunneet syventää ymmärrystämme siitä, millaisiin lastensuojelun asiakkuuden kriteereihin arviointi perustuu eli millaisten tekijöiden avulla arviointia käytännössä tehdään. Tutkimuksessa olemme huomioineet sen, että arviointia tehdään erilaisissa työvaiheissa ja eri konteksteissa; esimerkiksi avohuollon sosiaalityössä arviointia tehdään paitsi tarvittaessa sisarusten osalta alusta

alkaen, myös koko avohuollon työskentelyn aikana sekä tietysti työskentelyn päättyessä. Tutkimuksessa olemme halunneet myös kartoittaa sitä, että vaikuttavatko työvaihe tai konteksti jollain tavalla tehtyyn arvioon lastensuojelun asiakkuuden kriteereistä.

3.3 Aineistonkeruu

Olemme keränneet aineistomme kahtena 90 minuutin mittaisena teemahaastatteluun pohjautuvana ryhmähaastatteluna. Ensimmäiseen ryhmähaastatteluun osallistui meidän haastattelijoiden lisäksi kolme haastateltavaa sosiaalityöntekijää ja toiseen haastatteluun neljä. Tavoitteenamme on ollut ryhmähaastatteluiden avulla saavuttaa sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä siitä, miten lastensuojeluasiakkuuden tarvetta määritetään Vantaan lastensuojelun avohuollossa. Olemme päätyneet ryhmähaastatteluun sekä ajankäyttöön liittyvistä syistä sekä siitä, että ryhmähaastattelu tuottaa monipuolista tietoa tutkimusilmiöstämme. Ryhmähaastattelussa haastateltavat voivat yhdessä muistella, herättää muistikuvia, tukea ja rohkaista toisiaan. Ryhmähaastattelussa haastateltavat voivat innostaa toinen toisiaan puhumaan aiheista, joita voi laajentaa myöhemmin. (Eskola & Suoranta 2008.) Ryhmähaastattelun avulla olemme pyrkineet saavuttamaan laajempaa ymmärtämistä ja oivaltamista tutkimusongelmaamme liittyen.

Ryhmähaastatteluun päätyessämme olemme huomioineet sekä sen hyödyt että mahdolliset haasteet. Ryhmähaastattelun selkeä hyöty on se, että yhdessä haastateltaessa unohtaminen on vaikeampaa ja väärinymmärtäminen vähäisempää. Ryhmähaastattelun etuna on, että haastateltavat kontrolloivat toisiaan. Koemme, että lastensuojeluasiakkuuden määrittäminen on ilmiönä sellainen, josta ryhmässä on erilaisia mielipiteitä. Tällöin ryhmä saattaa toimia mielipiteitä stimuloivana, ja asiat tulevat esiin eri tavalla kuin puolestaan yksilöhaastattelussa. Koemme, että ryhmässä käyty keskustelu herättää haastateltavissa erilaisia ajatuksia ja saattaa näin ollen tuoda esiin sellaisia teemoja, joita yksilöhaastattelussa ei välttämättä nousisi esiin. Toisaalta ryhmässä henkilö voi kuitenkin kertoa joistakin asioista hyvin eri tavalla kuin haastattelijalle kahden kesken. Ryhmähaastattelun etuna myös on se, että se on tehokas menetelmä, sillä yhdessä istunnossa saadaan samanaikaisesti haastateltua useampia henkilöitä. (Eskola & Suoranta 2008.).

Ryhmähaastatteluissa olemme aineistonkeruumenetelmänä hyödyntäneet teemahaastattelua, joka on laadullisen haastattelun yksi perustyyppi. Teemahaastattelu perustuu tiettyihin keskeisiin etu-

käteen mietittyihin teemoihin ja niihin liittyviin tarkentaviin kysymyksiin, joiden pohjalta haastattelussa edetään. Tyypillisesti nämä etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehukseen eli tutkittavasta ilmiöstä jo tiedettyyn. Menetelmästä kuitenkin puuttuu strukturoidulle haastattelulle tyypillinen kysymysten tarkka muoto ja järjestys. Haastattelijana meidän tehtävänä on varmistaa, että kaikki etukäteen päätetyt teemat käydään haastateltavien kanssa läpi, mutta niiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastatteluiden välillä. Haastattelun tueksi olemme laatineet haastattelurungon (liite 2), joka on toimitettu haastateltaville noin kolmea viikkoa ennen haastatteluiden toteuttamista, jotta haastateltavilla on ollut mahdollisuus tutustua haastattelun teemoihin etukäteen ennen haastattelua.

Olemme päätyneet teemahaastatteluun, sillä se keskustelunomainen tilanne, joka mahdollistaa kysymysten tarkentamisen ja syventämisen haastateltavien vastauksiin perustuen. Teemahaastattelu mahdollistaa teemoista ja niiden alateemoista keskustelemisen varsin vapaasti. Koemme teemahaastattelun suureksi hyödyksi sen, että vastaamisen vapaus antaa oikeuden haastateltavien puheelle. Metodologisesti teemahaastattelu painottaa ihmisten tulkintoja asioista, heidän asioille antamia merkityksiä sekä sitä, miten merkityksen syntyvät vuorovaikutuksessa. (Tuomi & Sarajarvi 2018; Eskola & Suoranta 2008.)

Olemme valikoineet teemahaastatteluun henkilöitä, joilla on kokemusta ja tietämystä tutkimusilmiöstä. Olemme toteuttaneet teemahaastattelut Vantaan lastensuojelun avohuollossa työskenteleville sosiaalityöntekijöille kahtena ryhmähaastatteluna. Kumpaankin haastatteluun on haastateltavien lisäksi osallistunut kolme haastattelijaa, joilla jokaisella on ollut haastattelutilanteessa oma roolinsa. Yksi haastattelihoista on vetänyt haastattelua ja ylläpitänyt keskustelua, toinen on havainnoinut ja tehnyt muistiinpanoja ja kolmas on huolehtinut haastattelujen huolellisesta äänittämisestä.

3.4 Aineiston analyysi

Tutkielman aineisto on käsitelty laadullisesti sisällönanalyysiä hyödyntäen. Sisällönanalyysi on kietoutunut tulkintaan ja se perustuu päättelyyn, jossa empiirisestä aineistosta pyritään saavuttamaan käsitteellisempää ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysin menetelmällä on mahdollista analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. (Puusa 2020.) Tutkimuksemme dokumentteina ovat toimineet tekemämme kaksi ryhmähaastattelua ja niistä saatu 31

sivua litteroitua tekstiä. Analyysimenetelmän avulla olemme pyrkineet saavuttamaan tutkimusilmiöstä tiivistetyn ja yleisessä muodossa esitetyn kuvauksen. Sisällönanalyysi mahdollistaa sanallisen ja selkeän kuvauksen aikaan saamisen tutkittavasta ilmiöstä. Analyysi luo selkeyttä aineistoon, ja mahdollistaa selkeiden ja luotettavien johtopäätösten tekemisen tutkimusilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Tutkimuksemme aineisto on analysoitu teemoittelun avulla, joka on yksi laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmistä ja jota voidaan pitää sisällönanalyysin yhtenä muotona (Tuomi & Sarajärvi 2018). Olemme valinneet aineiston analyysimenetelmäksi teemoittelun, sillä se sopii teemahaastatteluaineiston analyysiin, ja sen avulla aineistosta nostetaan tutkimuskysymyksen kannalta olennaisia seikkoja (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Teemoittelu on myös suositeltava analysointitapa jonkin käytännöllisen ongelman ratkaisemisessa (Eskola & Suoranta 2008). Teemoittelussa on kyse laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2018). Teemoittelun avulla aineistosta nostetaan esiin tutkimustehävän kannalta olennaisia asiakokonaisuuksia ja usein esiintyviä tyypillisiä piirteitä. Teemoittelu mahdollistaa tiettyjen teemojen esiintymisen ja ilmenemisen vertailemisen aineistossa.

Aineiston analyysivaiheessa olemme litteroineet haastattelut kirjoittamalla ne auki pääasiassa sanasta sanaan. Taukoja tai muita tutkimusongelman kannalta selkeästi epäolennaisia toteamuksia emme ole kokeneet kuitenkaan tarpeelliseksi merkitä, sillä kiinnostuksemme on kohdistunut haastatteluiden sisältöihin. Litterointien jälkeen olemme kuunnelleet nauhoitetut haastattelut avoimin mielin uudestaan useaan kertaan seuraten samalla haastattelutekstiä. Tämän jälkeen olemme vielä lukeneet haastattelutekstien litterointeja useampaan kertaan saavuttaaksemme niistä kokonaiskuvan.

Seuraavassa analyysinvaiheessa olemme pyrkineet erkaantumaan tutkimuskontekstista ja tarkastelemaan tutkimusaineistoa objektiivisesti. Tässä analyysin vaiheessa olemme poimineet aineistosta tutkimusilmiömme kannalta keskeisiä teemoja, jotka olemme koonneet teemoittain omaan tiedostoon. Olemme pilkkoneet ja ryhmitelleet poimimiamme teemoja erilaisten aihepiirien mukaan. Teemoittelun avulla olemme poimineet aineistosta tutkimusongelmamme kannalta neljä keskeisintä teemaa.

Raportissa esitämme Tulokset -kohdassa aineiston analyysin pohjalta muodostamamme teemat. Esitämme myös suoria lainauksia ja sitaatteja aineistosta teemojen käsittelyn yhteydessä, joiden avulla pyrimme havainnollistamaan teemoittelua. Esittämässämme suorissa lainauksissa olemme

jättäneet tietoisesti yksilöimättä haastateltavat, sillä tekemissämme ryhmähaastatteluisissa haastateltavien puheenvuorot ovat olleet toisiinsa hyvin limittyneitä ja toisissa kohtaan myös päällekkäisiä, joten haastateltavien yksilöiminen on ollut haastavaa.

3.5 Tutkimusetiikka

Tutkimuksen tekeminen edellyttää tutkijoilta vahvaa etiikkaa, jonka olemme huomioineet läpi koko tutkimusprosessimme. Tutkimuksessa olemme pyrkineet noudattamaan huolellisesti yliopistolain (558/2009, 2 §) mukaisesti eettisiä periaatteita sekä tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjetta hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Olemme huomioineet tutkimuksessamme huolellisesti tietosuojalain (1050/2018) 31 §:n mukaiset velvoitteet henkilötietojen käsittelystä. Tutkimuksemme perustuu asianmukaiseen ja huolellisesti laadittuun tutkimussuunnitelmaan.

Olemme eettisyyttä pohtiessa huomioineet oman asemamme tutkijoina. Työskentelemme kaikki lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnin parissa, mutta tutkimuksemme kohteena on eri yksikkö ja työyhteisö kuin missä itse työskentelemme. Emme siis ole tutkimuksen kohteena olevan yksikön ja työyhteisön työskentelyssä osallisina.

Tutkimuksemme aineisto koostuu lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden haastatteluista. Olemme päätyneet rajaamaan haastattelut tietoisesti vain sosiaalityöntekijöihin, sillä olemme erityisesti kiinnostuneita sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä lastensuojelutarpeen määrittämisessä. Lisäksi olemme päätyneet tähän rajaukseen eettisistä syistä, jotta haastateltavien anonymius säilyy paremmin. Jokaisessa tiimissä, joita haastattelimme, on yksi johtava sosiaalityöntekijä ja 1–2 erityissosiaaliohjaajaa, joten heidän osallistumisensa haastatteluun lisäisi tunnistettavuuden riskiä. Tutkimuksemme keskiössä on ollut tutkittavien anonymiteetin suojaaminen. Olemme kuitenkin aineistonkeruussa huomioineet sen, että ryhmähaastatteluisissa haastateltavat tulevat toisilleen tunnistetuiksi ja mahdollisesti myös työyhteisön sisällä.

Tutkimuksessamme toteutettavat haastattelut ovat perustuneet vapaaehtoisuuteen ja kaikkien haastatteluiden ytimenä on ollut haastateltavien itsemääräämisoikeus. Olemme huomioineet vahvasti sen, että haastatteluiden toteuttamisen edellytyksenä on aina haastateltavan suostumus ja halu osallistua. Jokaisella haastateltavalla on oikeus siitä kieltäytyä ja keskeyttää haastattelu missä vaiheessa tahansa. Olemme pyrkineet myös tekemään haastatteluprosessista mahdollisim-

man avoimen ja selkeän kertomalla ennen haastattelua haastattelun lähtökohdista, meidän rooleistamme tutkijoina, haastateltavien oikeusturvasta sekä siitä, miten ja mihin arvioitua tietoa aiomme käyttää. Olemme myös kertoneet, että haastattelut äänitetään, litteroidaan ja aineiston analyysin jälkeen ne tuhotaan. Ennen haastatteluiden toteuttamista olemme lähettäneet yhteyshenkilömme välityksellä haastateltaville infokirjeen ja teemahaastattelurungon, johon haastateltavilla on ollut mahdollisuus tutustua etukäteen ennen haastattelua.

Tutkimuksen tutkimusaineiston olemme käsitelleet luottamuksellisesti ja kaikki haastateltavien henkilötiedot olemme anonymisoineet niin, ettei henkilöitä voida aineistosta tunnistaa. Käyttämässämme suorissa lainauksissa olemme jättäneet ulkopuolelle sellaiset ilmaisut, jotka olisi mahdollista liittää suoraan johonkin kyseiseen henkilöön. Tutkimuksessa olemme käsitelleet haastateltavien henkilötietoja EU:n yleisen tietosuojasetuksen 6 artiklan 1 kohdan e alakohdassa tarkoitetun yleisen edun ja tietosuojalain 4 §:n 3 kohdan perusteella. Tutkimuksen aikana kerätyt äänitteet tulemme hävittämään huolellisesti tutkimuksen päätteeksi ja haastatteluista jää jäljelle ainoastaan litteroitu teksti. Aineiston käyttöä olemme pohtineet kriittisesti koko analyysivaiheen ajan.

Olemme yhteistyökumppanin kanssa käyneet eettisyyden näkökulmasta myös keskustelua siitä, miten yksikkö toivoo tulevansa mainituksi tutkimuksessa. Yhteistyökumppanin kanssa olemme päätyneet yhteiseen ratkaisuun siitä, että tutkimuksessa mainitsemme toteuttavamme tutkimusta Vantaan lastensuojelun avohuollossa. Erikseen toteutettavaa yksikköä emme kuitenkaan mainitse haastateltavien tunnistettavuuden turvaamiseksi.

3.6 Tutkimus käytäntötutkimuksena

Mirja Satka, Ilse Julkunen, Aino Kääriäinen, Ritva Poikela, Laura Yliruka ja Heidi Muurinen (2016, 8) kiteyttävät sosiaalityön käytäntötutkimuksen lähtökohtana olevan tyypillisesti esimerkiksi asiantuntijoiden tai asiakkaiden toiminnasta kumpuavat tiedon tarpeet tai huolen aiheet. Käytäntötutkimuksemme tarve onkin lähtöisin palveluntuottajalta ja käytännön työelämästä. Käytäntötutkimukselle olennaista on jatkuva vuoropuhelu ja yhteistyö paikallisen käytäntötutkimusverkoston kanssa, ja tavoitteena on tuottaa työvälineitä, jotka huomioivat yhteiskunnallisia muutoksia ja voimaannuttavia työvälineitä. Vantaan kaupunki ja Helsingin yliopisto toimivat siis yhdessä tarjoten opiskelijoille paitsi mahdollisuuden oppimiseen, myös työelämän kehittämiseen ja uuden tiedon luomiseen. Käytäntötutkimus on luonteeltaan osaamista vahvistavaa sekä uutta tietoa luovaa (Emt., 9–10.)

Käytäntötutkimuksen toteuttamisella on merkitystä myös sosiaalityöntekijän identiteetin kehitymiselle. Sosiaalityöntekijät eivät enää ole vain yksittäisiä toimijoita, vaan lisäksi tuottavat ja soveltavat tietoa kollektiiveina. Tähän liittyy myös vastuu omaa työtä koskevan tiedon tuottamiseen ja arviointiin. (Kääriäinen ym. 2016, 34.) Tunnistamme kaikki, että käytäntötutkimuksemme aihe on meille ammatillisesti ajankohtainen ja kiinnostava, ja yhdessä kollektiivina pyrimme tuottamaan tietoa siitä käytäntötutkimuksen avulla.

Käytäntötutkimus edellyttää aktiivista osapuolten välistä vuoropuhelua tutkimusprosessin aikana. Lisäksi käytäntötutkimukseen kuuluu esimerkiksi tutkimuksesta tiedottaminen ja tiedon levittäminen. Käytäntötutkimuksessa saatu tieto usein palautetaankin siihen toimintaympäristöön, josta tarve tutkimukselle on alun perin lähtöisin. Tämä edistää tuotetun tiedon ja tutkimustulosten nopean siirtymisen käytännön työhön. (Satka ym. 2016, 11.)

3.7 Tutkimuksen hyödyntäminen

Tutkimuksella tuotetaan työyhteisölle tärkeää tietoa, jonka avulla käytännön työtä voidaan tukea ja kehittää. Tarkoituksena on, että lastensuojelun asiakkuuden kriteerien määrittely selkeytyy, ja tulosten avulla arviointityö helpottuu. Tutkimusta voidaan hyödyntää paitsi työyhteisön omaan tarpeeseen, myös esimerkiksi työyhteisön ja yhteistyötahojen välisen yhteistyön kehittämiseen. Tutkimustulokset ovat merkityksellisiä myös muille tahoille, jotka työssään arvioivat lastensuojelun tarvetta, näistä mainittakoon lapsiperheiden palvelutarpeen arviointi. Lastensuojelun asiakkuuden kriteerien määrittelyn on tarkoitus vahvistaa yhteistyötä sekä tukea asiakkaiden mutkatompaa pääsyä oikeisiin ja tarkoituksenmukaisiin palveluihin.

Tutkimustulokset tullaan esittelemään sosiaalityön avohuollon yhteisessä toimistokokouksessa, johon kaikki kolme avohuollon tiimiä kokonaisuudessaan osallistuvat.

4 Tulokset

Tämän tutkimuksen tulokset koostuvat Vantaan lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöille toteutetuista kahdesta ryhmähaastattelusta, jotka ovat molemmat olleet kestoltaan yhteensä 90 minuuttia. Ryhmähaastatteluihin on osallistunut meidän haastattelijoiden lisäksi yhteensä 7 sosiaalityöntekijää, ensimmäiseen haastatteluun 3 ja toiseen 4 sosiaalityöntekijää.

Tässä kappaleessa esittelemme tutkimuksen aineiston analyysin pohjalta muodostamamme neljä teemaa tutkimuskysymyksen mukaisesti: (4.1) lastensuojelun asiakkuuden kriteerit, (4.2) tiedonmuodostus asiakkuuden arviointityössä, (4.3) arvioinnin työskentelyprosessin eri vaiheet ja (4.4) palvelutarpeen arvioinnissa määritetyt asiakkuuden kriteerit. Esittämämme erilaiset kvalitatiiviset teemat muodostuvat tutkimuksessamme samanarvoisiksi ja tasavertaisiksi. Teemoja ei ole siis luokiteltu niiden paremmuusjärjestyksessä, vaan teemojen välisissä eroissa keskeistä on niiden sisältöjen eroavaisuudet. Koska haastattelut herättivät paljon mielenkiintoista keskustelua ja pohdintaa, olemme kokeneet merkitykselliseksi ja antoisaksi esittää tutkimustulosten käsittelyn yhteydessä myös useita suoria lainauksia ja sitaatteja.

4.1 Lastensuojelun asiakkuuden kriteerit

Tutkimuskysymyksemme käsitteli lastensuojelun asiakkuuden määrittymistä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Haastattelemassamme kahdessa eri ryhmässä annettiin määrittelylle erilaisia merkityksiä, mutta toisaalta samat haasteet ja riskit lasten elämäntilanteissa nousivat esiin molemmissa ryhmissä.

Ensimmäisen haastattelun ryhmässä lastensuojelun tarpeen määrittelyä lähestyttiin paljon käytännönläheisemmin lainsäädännön ja arviointityökalujen näkökulmasta. Keskustelussa nousi, että lastensuojelun avohuollon piiriin ohjautuneiden lasten kohdalla on tehty jo usein palvelutarpeen arviointi ja lastensuojelun tarpeen määrittely on jo tapahtunut. Lastensuojelun avohuollossa tapahtuvassa arvioinnissa käytettiin BBIC-arviointiviitekehystä ja ARVOA-mittaria, sekä selkeänä ohjeena ja arvioinnin perustana nousi esiin lastensuojelulaki, ennakkopäätökset ja tutkimustieto.

”Ja siellä (palvelutarpeen arvioinnissa) ihan niinku meillä täälläkin käytetään sitä BBIC arviointiviitekehystä siihen lastensuojelunasiakkuuden tarpeen määrittämiseen ja siihen, että kuinka suurelta se riskitekijä tai ne riskitekijät näyttäytyy. Ja että pystytäänkö niihin vastaamaan sosiaalihuoltolain mukaisilla palveluilla vai tarvitaanko jostain syystä siihen sitten semmosii niinku lastensuojelun avohuollon palveluita.”

” - - jos mietitään puhtaasti siitä, että ku me ollaan ja istutaan täällä avohuollossa, nii, mä peilasini vahvasti tohon lastensuojelulakiin. Siihen 27 pykälään. Niihin lapsen kasvuolosuhteisiin, et jos niissä joku vaarantaa terveyttä tai kehitystä. Tai lapsen oma käyttäytyminen vaarantaa terveyttä tai kehitystä. Ja sitte lapsi jostain syystä tarvitsee niitä lastensuojelun mukasia palveluita.”

”Nii ja no ehkä sit tohon että, miten tota määritellään, nii siihen varmasti vaikuttaa myös se tutkittu tieto, mitä me tiedetään siitä. Mitä riskejä tietyt asiat lapsen elämään aiheuttaa ja saa aikaseks. Sekä sitte hallinto-oikeuden esimerkiks tai korkeimman oikeuden ennakkopäätökset, esimerkiks että minkälaisilla perusteilla on esimerkiks huostaanotot on menny läpi.”

Ensimmäisessä haastattelussa sosiaalityöntekijät pohtivat myös omien henkilökohtaisten eri koulutuspolkujen ja taustojen vaikutusta omaan työskentelyyn. Keskustelussa myös nousi esiin, että sosiaalityöntekijän oma tausta, kokemus ja arvio tilanteesta vaikuttaa siihen, minkä palvelun piiriin asiakas ohjattiin.

”Mut se asiakkuuden määrittäminen, määrittely itsessään on hirveen vaativa prosessi. Ja siihen varmasti vaikuttaa niinku työntekijän työkokemus sekä sitten se että te-häänks sitä niinku, kuinka vahvasti ehkä myös sit hyödynnetään sitä arviointiviitekehystä...”

” - -kyl mä oon ite joskus pysähtyny miettimään sitä, että kyl meillä työntekijöillä on erilaisia näkemyksiä esimerkiksi siitä, et kuinka iso riski joku asia on”

Myös toisessa ryhmässä huomioitiin, että asiakkaat tulevat avohuollon palveluiden piiriin usein palvelutarpeen arvioinnin kautta, jolloin perheen tilannetta on jo arvioitu niin, että lastensuojelun asiakkuuden tarve on todettu. Toisen haastattelun ryhmä lähti kuitenkin pohtimaan lastensuojelussa tapahtuvaa arviointia toisesta näkökulmasta. Ryhmässä nähtiin, että lastensuojelun avohuollon työskentely on jatkuvaa arviointia siitä, onko asiakkuudelle enää tarvetta.

”Meillehän tää on helppoa, meille nää tulee annettuna. Tietysti me arvioidaan milloin sitä ei enää tarvita.”

”Nii aika paljon just niiden riskitekijöiden kautta, että kuinka vakavista riskeistä ehkä puhutaan tai minkä tyyppisistä et mikä se on sit, lastensuojelun palvelut vai jotku muut palvelut mitkä sitä perhettä sitten niinku tukee.”

Riskitekijät, joiden kautta lastensuojelun tarvetta määritellään, näyttäytyivät hyvin samanlaisina molemmissa keskusteluissa. Vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat, väkivalta, koulunkäymättömyys ja huoltoriidat sekä lapsen neuropsykiatrinen oireilu, määriteltiin lapsen kehitystä ja kasvua vaarantaviksi tekijöiksi.

”No, mulle just nousee ensimmäisenä mieleen omasta... tästä omista prosesseista esimerkiksi vanhemman mielenterveysongelmat ja päihdeongelmat. Jos arvioidaan, että päihdeongelma esimerkiksi keskeisesti haittaa lapsen turvallista kasvua ja kehitystä. Et siihen on tarpeen niinku puuttua”

”Varmaan vanhempien päihteiden käyttö, mielenterveysongelmat, sitte niinku väkivalta, jotenki haasteet siinä niinku huolenpidossa, nuoren oma käytös, se rikollinen oireilu, aggressiivinen käytös, päihteidenkäyttö, mielenterveyspulmat.”

Lastensuojelun avohuollon työskentelyn ja perhesosiaalityön työskentelyn ja resurssien eroja mietittiin asiakkaan näkökulmasta. Molemmissa haastatteluisa keskusteltiin paljon oikeiden palveluiden ja asiakkuuksien aloittamisen perusteiden vaihtelevan tilanteittain, joko perheestä, sosiaalityöntekijästä tai kunnasta riippuen. Esiin lastensuojelun ja perhesosiaalityön tarjoamien palveluiden samankaltaisuuden.

”Mul kans tuli just yks tämmönen perhe, jossa oli sit tarjottu sitä shl:n mukasta perhetyötä ja se katottiin riittämättömäksi, mut sit ei osattu sanoa et mitä sitte niinku vois tavallaan tarjota. Et he ei niinku ollu siin vaiheessa, et tarvis mitään perhekuntoutusta ja tavallaan se lopputulos nyt oli sit se, et se oli katkastu se perhetyö ja sit niinku, et ei ollu niinku meilläkään tehostetulle perhetyölle tavallaan tarvetta. Et se jäi vähän semmoseks, et mikä tässä nyt olis se. Ja sitte selkeesti perhe hyöty semmosista keskusteluista perhetyön kanssa.”

” - - samantyyolisissä tuen tarpeissa ollaan pystytty tarjoamaan sosiaalihuoltolain mukaisia vahvoja tukitoimia perheelle ja samanaikaisesti se sama keissi ois voinu olla jonku näkökulmasta tai jonku työntekijän niinku ohjaamana lastensuojelussa. Et ne on vähän niinku semmosia rajanvetopintoja, et kuinka paljon siihen oikeesti vaikuttaa se et onko työntekijä, joka järjestää palveluita aktiivinen tietäväinen haluaa oikeesti nähdä vaivaa ja selvittää ja perustella sitä et onko se niinku, et mikä siitä tekee riskin ja minkälaisen riskin lapsen hyvinvoinnille joku tietty elämäntilanne esimerkiksi koska sitten taas niinku sosiaalihuoltolain mukaisia palveluitaki niin, heillä on oikeus saada tosi massiivisestiki tarvittaessa kumminki.”

Sosiaalityöntekijät näkivät, että samanlaisissa tilanteissa oli pystytty vastaamaan kevyemmin palveluin toisissa perheissä ja toisaalta, myös perheen oma sitoutuneisuus palveluiden vastaanottamiseen vaikutti siihen, joutuiko perhe lastensuojelun piiriin vai tarjottiinko perheelle sosiaalihoitolain mukaisia kevyemmän tuen palveluita.

”Myös jotenki, et miten halukkait perhe on vastaanottamaan palveluit, et onhan sit sellasii ketkä tulee palvelutarpeen arvioinnist kelle ois riittäny esimerkiks perhesosiaalityön asiakkuus mut jos he ei suostu ottaa palveluit vastaan ni he tulee sit lastensuojelun asiakkaiks”

” -- ja mikä on hauska tässä työssä on se että eri perheestä lapsi tulee on ihan samassa tilanteessa kuin lapsi B mutta jostain syystä lapsi B:n asiakkuus kesti paljon vähemmän aikaa kun sen lapsen, koska siis tämä riippuu siis tukitoimista mutta riippuu myös jos lapsi on itse halukas, ja kuinka vanhemmat tai sukulaiset on halukkaita työskentelemään meidän kanssa, riippuu ei pelkästään ongelmista, vaan myös halusta.”

Haastatteluissa korostettiin, että lastensuojelun asiakkuuden määrittelyn kannalta on tärkeää, etenkin rajatapauksissa, että asiakkaat tulevat asiakkuuteen vielä, kun perheen tilannetta pystytään tukemaan. Tärkeää on myös, että asiakkaat poistuvat avohuollon palveluiden piiristä silloin, kun asiakkuuden tarvetta ei enää ole ja perhe hyötyisi muista palveluista paremmin.

”Se on tärkeä et asiakkaat tulee oikea-aikaisesti mejän palveluihin mut se on myös tärkeä et he poistuu oikea-aikaisesti mejän palveluista, et tavallaa niinku mä nään sen niinku, en nyt hyvänä mutta, mut se on mun mielest huolestuttava tilanne et jos on mejän asiakkuudessa, ja se tilanne vaan pysyy stabiilina, ni jotain on tavallaan pielessä, et jos se menee parempaan tai huonompaan ni sit tietää et täl on jotain vaikutusta, mut jos se vaan on semmosena et mitään ei oikeen tapahdu ja sit on vaan tääl meillä, ni se ei oo kauheen hyvä tilanne sen perheenkään näkökulmasta”

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät toivat esiin, ettei lastensuojelun asiakkuuden tarpeen määrittäminen ole yksiselitteinen asia, johon lainsäädäntö, ohjeistus tai arviointityökalut pystyisivät itsessään vastaamaan. Mielenkiintoista oli huomata, kuinka paljon enemmän ensimmäisessä ryhmässä kriteerien määrittämisessä korostui konkreettiset keinot ja ohjeet. Molemmissa ryhmissä kuitenkin tunnistettiin laajalti, että asiakkaiden tilanteet ovat moninaisia ja työntekijät, jotka tulevat näissä tilanteissa vastaavat aina oman harkintansa mukaan asiakkaan tarpeisiin.

Haastateltavia pohditutti paljon tilanteet, joissa asiakas olisi voinut hyötyä matalamman kynnyksen tuesta tai saada tukea mahdollisesti aikaisemmin muiden palveluiden kautta, jonka seurauksena asiakkaan tilanne oli kriisiytynyt jopa kiireelliseen sijoitukseen asti. Asiakkaiden tuen saamisen kannalta pidettiin keskeisenä sitä, että tuki tuli tarpeeksi ajoissa, mutta myös tukea lähdettiin purkamaan, kun asiakkaan tilanne oli kehittynyt parempaan.

4.2 Tiedonmuodostus asiakkuuden arviointityössä

Sosiaalityöntekijät kuvasivat arviointityössä tarvittavan tiedon rakentuvan monella tapaa. Tietoa kerätään esimerkiksi suoraan vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa, eli asiakastapaamisilla yhdessä ja erikseen. Vuorovaikutuksessa rakentuva tieto nähtiin myös tavoiteltavana etenkin luottamuksellisen suhteen luomisen näkökulmasta. Haastateltavat kertoivat esimerkiksi että:

” Tavathan on asiakkaiden tapaaminen erikseen ja yhdessä, kotikäynnit - - ”

“ Mut aika paljon se on sitä puhetta ja suhteessa tapahtuvaa.”

” Nuorten kans on hyödyllistä, jos pystyis.. harvoin pystyy, mut joskus joidenkin kans pystyy tapaa suht säännöllisesti ja ilman mitään selkeitä agenda.. et sit se on ehkä enemmän sellast keskusteluu ja kuulumisten vaihtoo ja sitä suhteen luomista..”

Vuorovaikutuksessa tietoa rakennetaan myös systemisen työtteen keinoin, jolloin asiakkaan osallisuus korostuu. Systemisellä näkökulmalla tarkoitetaan näkökulmaa, joka huomioi eri tekijöiden väliset monimutkaiset vuorovaikutussuhteet (Aaltio & Isokuorti 2019, 11). Systemisen työtteen annista tiedonkeruulle kertoo seuraava haastateltava:

“ -- oon huomannut, et sit kun asiakkaat pääsee siihen ite osallistuu siihen viikkokokoukseen ja he saa ite kertoo siitä historiasta, ni kyl lähes joka kerta on tullu jotakin uutta.. “

Sosiaalityöntekijät kertoivat tietoa kerättävän myös useilta yhteistyötahoilta, jotka tuntevat lasta ja/tai perhettä. Tällaisiksi mainittiin esimerkiksi koulu, päivähoito, terveydenhuolto ja muut verkostot. Yhteistyökumppaneilta saatava tieto nähtiin tärkeänä arviointityön kannalta, kuten seuraavat haastateltavat toteavat:

“Yhteistyökumppanit on aika keskeinen kyl kans. Sielt mä ajattelen ehk et saa sen laajimman tiedon, kun lapsen siitä kokonaiselinympäristöstä.”

”Verkostoyhteistyö koulujen ja päiväkotien ja kaikkien muiden tahojen kans on tosi tärkeätä, koska sit sielt tulee kuitenkin jotain informaatioo aina johonkin suuntaan. Et se on sit se, millä saa sit vähän niit havaintoja vähän.”

Sosiaalityöntekijät kuvasivat myös käyttävänsä erilaisia mittareita ja menetelmiä tiedonkeruun tukena. Sosiaalityöntekijät kokivat esimerkiksi Vantaalla käytetyn BBIC-mallin sekä ARVOA-mittarin olevan paljon käytettyjä arviointimittareita. Tämä käy ilmi esimerkiksi seuraavasta kommentista, jossa haastateltava kertoo BBIC:n käytöstä:

“-- meillä on se yhteinen arviointiviitekehys, mikä on niinku mun mielestä tosi arvokas asia ja jota pitää edelleenki kehittää -- “

“ -- vaikka mä en voikkaan sitä käyttää ihan sataprosenttisena, semmosena et ”tämän tiedon pohjalta mä nyt teen ratkasut”, nii se antaa mulle suuntaa tai vahvistaa jotain semmosta mitä mulle on itelleni tullu -- “

Sosiaalityöntekijät kertoivat käyttävänsä menetelmiä ja mittareita omien mieltymystensä mukaan, ja tunnistivat eri työntekijöiden erilaisia tapoja kerätä tietoa. Tämä käy ilmi esimerkiksi seuraavista kommentteista:

” -- et varmaan joku työntekijä käyttää sit vähän oman osaamisen niinku pohjalta saattaa käyttää johonki selvitystyöhön tai johonki haastatteluun jotain menetelmiä. Joku vois olla nallekorttien rakastaja tai joku tunnekortit tai jotain tällasii niinku lasten kans käytettäviä.”

” -- ehk työkokemuksen kautta saattaa olla semmosia tiettyjä mitä tykkää käyttää”

” Et kumminki meil on vapaus aika pitkälle itse koittaa keksiä se paras tapa muodostaa se tieto.”

Sosiaalityöntekijöiden mukaan myös erilaisten tukimuotojen ja palveluntuottajien keräämä tieto on tärkeää, ja heillä koettiin olevan toisinaan sosiaalityöntekijään verrattuna paremmat mahdollisuudet kerätä tietoa perheen tilanteesta. Näin kertoo esimerkiksi seuraava haastateltava:

”-- meillä on tosi suppee se sosiaalityöntekijöiden niinku se tiedonkeruu.. mut ne meiän perhetyöntekijät tai perhekuntoutuksessa tai inttityössä tai mitä on nyt näitä erilaisia palveluja, niin kyllähän ne työntekijät saa ihan valtavasti sitä tietoa kokoajan ja sen tiedon varassahan me.. minä ainakin pitkälti olen.”

Sosiaalityöntekijät nostivat myös esille tiedonkeruun tekemisen yhteistyössä asiakkaan ja verkoston kanssa.

” Kysytään lähtökohtaisesti lupa, että voidaanko, saadaanko ottaa yhteyttä, yleisesti saadaan ja lastensuojelussa on se, että jos se on lapsen niinku edunmukaista, et on tarpeen selvittää joku asia nii, vaikkei saatais lupaa nii laista tulee kumminkin oikeutus selvittää joka tapauksessa.”

4.3 Arvioinnin työskentelyprosessin eri vaiheet

Haastatteluissa nousi esiin, että avohuollossa lastensuojeluasiakkuuden tarvetta arvioidaan jatkuvasti koko asiakkuuden ajan työskentelyn eri vaiheissa. Sosiaalityöntekijät nostivat esiin erilaisia tilannekohtaisia tekijöitä, jotka vaikuttavat arvioinnin taustalla. Näitä tekijöitä olivat asiakkuuden kesto, lapsen ja perheen aikaisempi historia, työskentelylle asetetut tavoitteet, ongelmien vakavuus, lapsesta saapuneet uudet lastensuojeluilmoitukset, lapsen yksilölliset tekijät kuten lapsen ikä sekä yhteistyön haasteet.

Asiakkuuden keston nähtiin vaikuttavan siihen, millaista tietoa lapsen ja perheen tilanteesta on saatu muodostettua ja kuinka työskentelylle asetettuja tavoitteita on pystytty seuraamaan. Asiakkuuden pidemmän keston koettiin mahdollistavan tilanteen seuraamisen pidemmällä aikavälillä, jolloin myös asiakkuuden tarpeen arviointi koettiin helpommaksi.

”-- mä mietin jotenki sitä, et jos siin on niinku työskentely on tavallaan ihan kesken ja ei olla päästy niinku oikein liikkeille, nii toki niinku se aiheuttaa semmosta epävarmuutta ja niinku ehkä niinku, et miten tässä nyt kannattais edetä. - -”

” -- tavallaan just ehk semmonen et jos vertaa semmoseen mis on työskennelty pitkään versus semmonen missä palvelut on vasta alkamassa nii onhan se aika erilainen lähtökohta työskentelylle ja sille arvioinnille.”

Lapsen ja perheen aiemman historian koettiin myös vaikuttavan tehtävään arviointiin. Sosiaalityöntekijät kuvasivat, että mikäli lapsella on taustalla aikaisempia aloitettuja ja lopetettuja lastensuojeluasiakkuuksia luo se kuvaa siitä, ettei aiempi työskentely ole ollut mahdollisesti riittävää tai oikeanlaista. Aiemman historian kuten aiempien asiakkuuksien nähtiin siis luovan syvempää ymmärrystä lapsen ja perheen tilanteesta.

”-- nii ja sit siin on seki et moni on saattanu olla niinku historiassa niit lastensuojelun asiakkuuksia lopetettu ja alotettu. Antaahan se meille tietynlaista tietoa, että tota, et se työskentely ei oo ollu niinku riittävää sit kuitenkaan, jos ne samat ongelmat niinku toistuu, et kylhän seki sit oikeesti vaikuttaa siihen et miten me lähetään siihen sit täs niinku vaiheessa työskentelee vai versus sit just se, että jos sul on alkanu vaikka lastensuojelun asiakkuus ja ei oo ollu mitään aikasempia tukimuotoja.”

Haastatteluissa nousi esiin, että työskentelylle asetetut tavoitteet vaikuttavat asiakkuuden arviointiin. Työskentelylle asetetut tavoitteet mahdollistavat lapsen ja perheen tilanteessa edellytettävien muutosten toteutumisen seuraamisen. Sosiaalityöntekijät kuvasivat, että mikäli työskentelylle asetetut tavoitteet eivät ole toteutuneet suunnitellulla tavalla, luo se ymmärrystä siitä, etteivät perheessä käynnissä olleet interventiot ja tukimuodot ole olleet välttämättä riittäviä, jolloin asiakkuutta on tarpeellista jatkaa.

” -- mä ajattelen et kyl ne vaikuttaa ne tavoitteet, mitkä asetetaan sille työskentelylle ja ehkä sen määrittely mitä on niinku riittävää, mikä on riittävää huolenpitoa, mikä on riittävää koulunkäyntiä tai niinku näin että kuin kauan se lastensuojelun työskentely on sit tarpeellista.”

Sosiaalityöntekijät nostivat arviointiin vaikuttavana tekijänä esiin myös ongelmien vakavuuden. Ongelmien vakavuus näyttäytyi tuottavan sosiaalityöntekijöille lisää ymmärrystä siitä, millaisista palveluista ja tukimuodoista lapsi ja perhe voisivat mahdollisesti hyötyä ja millaisia interventioita perheessä tarvitaan havaittujen ongelmien vähentämiseksi ja poistamiseksi. Työntekijät nostivat haastatteluissa kuitenkin esiin kontekstin vaikutuksen siihen, millaisina riskitekijöinä lapsen ja perheen tilanteessa olevia ongelmia pidetään lapsen kasvun ja kehityksen näkökulmasta.

” -- seki vaikuttaa, et minkälainen tilanne siel perheessä on, et kuinka vakavasti täytyy ottaa sit ne haasteet, et kylhän sit tulee välillä semmosii tilanteita, et on pakko tarjota jotain tai sit täytyy tehdä jotain radikaalimpia ratkasui.”

” -- riippuu aina kontekstista, ei oo sellanen universaali vastaus kaikille siis mikä on tarpeeksi, mikä on liian paljon juominen, siis se riippuu kulttuurista riippuu ihmisistä riippuu niin monista asioita, et on vaikea kertoa että tämä on juuri näin.”

Haastatteluissa yhtenä arviointiin vaikuttavana tekijänä näyttäytyi myös lapsesta saapuvat uudet lastensuojeluilmoitukset. Sosiaalityöntekijät kuvasivat lastensuojeluilmoitusten tuottavan uutta ja

hyödyllistä tietoa lapsen ja perheen tilanteesta. Työntekijöiden kokemuksissa uusien lastensuojeluilmoitusten nähtiin tuottavan lisätietoa lastensuojelutarvetta arvioitaessa. Toisaalta työntekijät kuitenkin pohtivat sitä, ettei uusia lastensuojeluilmoituksia välttämättä tule, vaikka lapsen ja perheen tilanteessa olisi laajoja ja vakaviakin ongelmia. Lastensuojeluilmoitusten nähtiin kuitenkin toimivan yhtenä hyvänä apuvälineenä arvioinnissa muiden arviointiin vaikuttavien tekijöiden rinnalla.

” -- kyl mä aattelen, et noi lastensuojeluilmotukset on yks hyvä, mut toki se on osa sitä prosessia, mis arvioidaan, onko tarvetta lopettaa asiakkuutta.”

” -- tietysti lastensuojeluilmotukset on ehk yks mittari, mist voi jotain päätellä, mut onhan meil paljon lapsii joil on massiiviset haasteet joist ei tuu ilmoituksia, et ei se niinku et seki riippuu tietysti problematiikasta.”

Haastatteluissa korostui sosiaalityöntekijöiden näkemys siitä, että arviointiin vaikuttaa myös lapsen yksilölliset tekijät kuten lapsen ikä. Lapsen iän nähtiin vaikuttavan siihen, kuinka suureksi riskitekijäksi lapsen ja perheen tilanteessa olevat ongelmat katsotaan lapsen kasvun ja kehityksen näkökulmasta. Työntekijät toivat esiin, että lapsen nuori ikä lisää tilanteeseen liittyvää huolta, sillä pienemmillä lapsilla ei ole kykyä puolustaa ja suojella itseään. Työntekijöiden kertomuksissa nousi esiin, että lapsen ja perheen tilanteeseen tehtäviä interventioita tarkastellaan ja punnitaan suhteessa lapsen ikään.

” -- kylhän se lapsen ikäki vaikuttaa, siihen miten korkeella riskinarvioinnilla me tartutaan tilanteisiin. - - Niinku meilläki on se yks yhteinen, joka on yli 17-vuotias. Nii jos hän olis nyt tässä tilanteessa 14-vuotiaana, nii me oltais sijoitettu se jo moneen kertaan ja varmaan tehty huostaanottoki, mutta ku se on päässy luisumaan, jostain syystä näin pitkälle asti nii nyt me arvioidaan sitä tilannetta et se ei oo enää hänen etunsa mukaista ja meidän täytyy pyrkiä vaikuttamaan kotiin tarjottavalla tuella jotenki muilla keinoin sinne myös.”

” -- mut sillon jos puhutaan mitä pienemmästä lapsesta, niin sen suuremmat ne huolimitarit sit on, koska he eivät pysty puolustamaan itseään ollenkaan, niiku alle kouluikäset tai alle 10-vuotiaat.”

Sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa nousi myös esiin yhteistyön haasteet lapsen ja perheen kanssa, jotka vaikuttavat tehtävään arviointiin. Yhteistyön haasteet vaikuttavat työntekijöiden nä-

kemyksissä keskeisesti siihen, miten työskentely lapsen ja perheen kanssa lähtee sujumaan ja miten asetetut tavoitteet toteutumaan. Työskentelyssä ja arviointiprosessissa näyttäytyy vaikuttavan keskeisesti se, miten vanhemmat kykenevät tiedostamaan ja myöntämään asiakkuuden taustalla olevat haasteensa ja miten he ovat valmiita ottamaan apua ja tukea vastaan.

” -- jos hän ei ota mitään palveluita vastaan ja toiminta edelleenkin jatkuu niinku lapsen edunvastaisena, nii eihän siinä auta ku puuttua. Ei se oo henkilökohtasta, jos vanhempi ei meistä tykkää, mehän toimitaan lapsen edun turvaajina kumminki.”

” -- et kylhän se sit vanhemmasta itestään aika paljon lähtee, et jos hän pystyy niinkun ymmärtämään ne omat haasteet, niin silloin yleensä päästään asioissa eteen päin.”

*” -- siis tottakai se työskentely on totaali erilainen jos se vanhempi kieltää kokonaan mä en juo mitään, vaikka hän on siellä *esittää humalaista* jos hän myöntää se on todella eri työskentely, todella eri tapa jopa keskustella.”*

4.4 Palvelutarpeen arvioinnissa määritetyt asiakkuuden kriteerit

Sosiaalityöntekijöiden kertoman perusteella palvelutarpeen arvioinnissa määritetyistä asiakkuuden kriteereistä ollaan pääsääntöisesti samaa mieltä, asiakkuudet nähtiin perusteltuina, ja avoimuuden asiakkuus ja palvelut tuntuvat vastaavan pääsääntöisesti hyvin niitä asiakkuuksia, jotka avohuoltoon ohjataan. Perustyytyväisyys palvelutarpeen arviointiin ilmenee esimerkiksi seuraavista kommentteista:

“ -- mun mielest aika hyvin kuitenkin isos mittavaas niinku aika hyvin siellä palvelutarpeen arvioinnin osataan arvioida se et ketä tänne kuuluu lähettää -- ”

”Kyl mun mielestä on ollu tosi hyvii.. tosi hyvii niiku palvelutarpeen arviointeja, ainaki mitä mulle on tullu.. et on saanu todella kattavasti sitä tietoo ja on just kiinnittäny huomioo siihen, et on selvitetty tosi perusteellisesti verkostot, koulut, päiväkodit, neuvolat ja tän tyyppiset asiat, mitkä sit helpottaa taas meidän työtä tosi paljon..”

“ Kyl mä koen, et on meillä pääsääntöisesti ollu kaikki hyvin perusteltuja.”

Sosiaalityöntekijät siis kokivat asiakkuuden yleensä perustelluiksi ja tunnistivat yhtä lailla lastensuojelun asiakkuuden tarpeen. He toivat toisaalta esille myös varhaisemman puuttumisen tärkeyttä, ja kokivat että joskus lastensuojelun asiakkuuteenkin tullaan turhan myöhäisessä vaiheessa:

”Kyllähän meil tulee pta:sta semmosii asiakkuuksii, joissa tilanne on menny jo niin pitkälle, et lapsi on tyylii sijotettu.. et sit se siirtyy meille siin vaiheessa.. et tota sit välil mieltii, et onks se ollu riittävää, mitä sit on.. ja onko ollu oikea-aikasta ja onko palvelu ollu sellasta, josta asiakas on hyötyny jos päädytään niinku jo siin vaiheessa tällaseen tilanteeseen, et lapsi on pitäny sijottaa ja sit se siirtyy meille siin vaiheessa..”

Toisaalta avohuollon sosiaalityöntekijät toivat esiin pohdintaa siitä, onko arviointia aina tehty riittävän laajassa mittakaavassa. Palvelutarpeen arvioinnin työskentely nähtiin usein suppeana, ja sosiaalityöntekijät toivat ilmi palvelutarpeen arvioinnin aikarajan vaikutusta tähän.

”No kyl se välil tuntuu, ku kattoo et on tavattu tällön ja tällön jossain toimistolla, niin kyl sitä välil mieltii et okei, onks täs nyt saatu silleen riittävä määrä sitä tietoo, mutta toisaalta teilläkin on se tietty aika, missä teidän pitää saada se valmiiks ja onks se realistista, ni ei välttämättä.. tokihan meistä joku työntekijä toivois, et vois tehdä enemmän tai vois selvittää enemmän..”

”Kolmen kuukauden sisällä se ei voi mennä syvemmälle se tutkimus..”

“ -- jotkut asiakkuudet on aika lyhyitä, et ne ois voinu sit ratketa sillä, et oltais vaikk intensiivisesti työskennelty se kolme kuukautta ja tavattu vähän useemmin mutta.. sit aina mikä on mahdollista ja mihin resurssit riittää..”

Erityisesti niissä tilanteissa, kun lapsen lastensuojelun asiakkuuden tarve johtuu terveydellisistä syistä tai vammasta, sosiaalityöntekijän näkivät haasteita ja ristiriitaisia tilanteita. Sosiaalityöntekijät kuvasivat, että lastensuojelun asiakkuudella joudutaan toisinaan ikään kuin paikkaamaan muiden tarpeellisten ja ensisijaisten palvelujen puutteellisuutta. Alla haastateltavat kertovat tilanteista, jolloin lastensuojelun asiakkuuden ei koettu olevan tarpeellinen, tai joissa ensisijaisen tuen tulisi järjestyä terveydenhuollon tai vammaispalvelun taholta:

” -- ne mitkä ei oo ollu tai loppuu hyvin pian ni on ollu vammaispalveluihin liittyviä juttuja -- ”

” -- no niit psykan, ehkä niitä et sitte, mut se nyt tietysti ei oo palvelutarpeen arvion päättävissä et jos se ei oo niinku ne palvelut saatavissa, mut ehkä se et sit tääl aika nopeesti voidaan todeta et se on se terveydenhuolto se ensisijainen kontakti. ”

”-- et sil lapsen on se psyykkinen puoli, nii emmä tiä et onks se pakko olla sit sillon olla lastensuojelun asiakkuudes sit siin vaihees.. mut yleensä nää on vähän tällasii, että sit ei välttämättä saa sellasta apuu, mitä sieltä sit tarvitsis ja me joudutaa sit selvittelee ja miettii.”

Palvelutarpeen arvioinneilta toivottiin erityisesti paitsi riittävän laajaa ja kattavaa selvitystä, myös riskitekijöiden avointa ja konkreettista sanoittamista. Sosiaalityöntekijät kuvasivat sitä, kuinka myös epäselväksi jääneet huolen aiheet on tarpeellista puhua auki. Seuraavissa kommentteissa haastateltavat kuvaavat avoimuuden tärkeyttä:

”Mä henkilökohtasesti ainakin toivoisin, et ois mahdollisimman tehokkaasti selvitetty, et ois selkeet riskitekijät ja selkee näkemys, et mitä me tääl tehään..”

”No ehkä just se, että se pitää sanoo ääneen tosi selkeesti, et tässä on tällanen.. et meille on jääny tää tosi epäselkeeks, mut meille on jääny sellanen huolenaihe, että tässä perheessä ei oo kaikki silleen, kun kuuluu.. ja se pitää sit sanoo perheelle niinku ihan suoraan..”

5 Johtopäätökset ja pohdinta

Käytäntötutkimuksemme tarkoituksena oli koota lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kriteereistä, joita lastensuojelun asiakkuudelle asetetaan. Tutkimuksen tarkoituksena oli lisäksi kerätä tietoa siitä, mihin asiakkuuden kriteereistä tehty arvio perustuu. Näitä teemoja on käsitelty tiedonmuodostuksen, erilaisten työvaiheiden ja palvelutarpeen arvioinnissa määritettyjen asiakkuuskriteerien näkökulmasta.

Tutkimustuloksissa nousi esiin, että lastensuojelutarpeen arviointi on jatkuvaa, ja sitä tehdään koko lastensuojeluasiakkuuden ajan. Lastensuojelussa tehtävä arviointi ei siis vain liity asiakkuuksien alkuihin ja loppuihin, vaan lapsen tilannetta ja tuen tarpeita arvioidaan jatkuvasti, kun esimerkiksi tehdään päätöksiä palveluihin ohjaamisesta, tuen tai muiden toimenpiteiden aloittamisesta, jatkamisesta tai lopettamisesta. Petrelius ja kumppanit (2016) toteavat, että arviointi on tärkeää nähdä jatkuvana prosessina, jossa uutta tietoa ja muutoksia lapsen ja perheen elämässä

tarkastellaan suhteessa jo kertyneeseen tietoon ja ymmärrykseen lapsen tilanteesta. Arvioinnin avulla lapsen tilannetta koskevaa ymmärrystä ja tietoa siis syvennetään koko asiakkuuden ajan (emt., 6.)

Haastatteluissa näyttäytyi vahvasti, että arviointi on moniulotteista toimintaa ja että se on kokonaisuudessaan monitahoinen ilmiö. Arviointia ei ole siis helppoa tai edes mahdollista määritellä yksiselitteisesti. Petrelius ja kumppanit (2016, 6–7) toteavat, että arvioinnin toteuttamiseen vaikuttavat monenlaiset tekijät kuten arviointityölle asetetut tavoitteet, työntekijöiden tieto, asiakkaiden ja ammattilaisten roolit, kokemukset ja asenteet, valtasuhteet, arvioinnin kontekstina toimiva organisaatio sekä lastensuojelutyötä ohjaava lainsäädäntö. Sosiaalityöntekijät kuvasivatkin, että arviointiprosessiin, valintoihin ja ratkaisuihin vaikuttaa niin työntekijän työkokemus, työtilanne ja henkilökohtaisesta näkemystilanteesta.

Lastensuojelulaki määrittää yleiset reunaehdot siihen, milloin lapsen katsotaan olevan lastensuojeluasiakkuuden tarpeessa. Lain mukaan lapsi tarvitsee erityistä suojelua, mikäli lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä ja kehitystä, lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään ja lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. On kuitenkin selvää, että lastensuojelussa vaikeimmissa ja kiistanalaisimmissa tilanteissa lainsäädäntö, tutkimus tai organisaation ja profession ohjeet eivät yksinään riitä, vaan tarvitaan moraalista järkeilyä eli erilaisten vaihtoehtojen, niiden perusteluiden ja oletettujen seurausten punnintaa myös moraalisiin perusteisiin (Pösö 2010).

Lastensuojelun asiakkuuteen vaikuttavia riskitekijöitä määriteltessä sosiaalityöntekijät toivat esiin sosiaalisia ongelmia, joiden kautta lapsen kehityksen nähtiin vaarantuvan ja näin myös lastensuojelun asiakkuuden kriteerien täyttyvän. Sosiaalityöntekijät kertoivat kokevansa määrittelyyn oikean tahon asiakkuudesta vaikeaksi ja jäivät myös osaltaan pohtimaan, millaisin eri palveluin asiakkaiden erilaisiin haasteisiin pystyttäisiin vastaamaan. Haastatteluissa nostettiin paljon esiin rajapintatilanteita, joissa perheen tarpeisiin olisi mahdollisesti voitu vastata sosiaalihuoltolain mukaisin palveluin, erityisen tuen päätöksellä. Sosiaali- ja terveysministeriön sosiaalihuoltolain soveltamisoppaan mukaan (2017, 25–27) erityistä tukea tarvitseväksi henkilöksi määritellään henkilö, jolla on erityisiä haasteita saada tarvitsemiaan palveluita terveydestä, kielitaidosta tai kyvyistään johtuen. Lapsi voidaan myös määritellä erityisen tuen tarpeen piiriin. Erityisen tuen

piirissä olevalla lapsella tulee olla samanlaiset oikeudet palveluihin ja tukeen, kuin lastensuojelulaissa on todettu lastensuojelun asiakkaille. Lastensuojelulaissa säädetyt palvelut kuuluvat vain lastensuojelun asiakkaille. (STM 2017, 27).

Lastensuojelun asiakkuus nähdään viimesijaisena keinona tukea perhettä. Sosiaalityöntekijät kuvasivatkin perheiden tulleen lastensuojeluun usein viimesijaisena palveluna. Heino (2014, 286–286) kuvaa lastensuojelun asiakkuutta viimesijaisena paikkana palvelujärjestelmässä, jossa asiantuntijuus, toimivalta ja vastuu asiakkaista on siirretty viimeiseen etappiin. Lastensuojelun työskentely on jatkuvaa arviointia ja harkintaa lapsen tilanteesta, omista toimintamahdollisuuksista ja lähiverkoston voimavaroista. Samalla lastensuojelun työskentely on kamppailua yhteiskunnassa ja kunnassa yhä muuttuvien ilmiöiden ja uusien väestöryhmien erilaisten haasteiden kanssa. (emt., 2014, 287–288). Haastatteluissa nostettiin esiin, että asiakkaiden haasteet ovat hyvin moninaisia ja palvelujärjestelmän kyky vastata riittävästi ja oikea-aikaisesta asiakkaiden tilanteisiin, laahaa perässä. Myös organisaation ja lainsäädännön asettamat raamit aiheuttivat osaltaan painetta karsia asiakaslistoja ja arvioida asiakkaiden tilanteita suhteessa omaan työtilanteeseen.

Haastatteluissa käsiteltiin myös tiedonmuodostusta, johon arviointia perustetaan. Sosiaalityöntekijöillä tuntui olevan suhteellisen selkeä ja yhdenmukainen näkemys siitä, että tietoa kerätään paitsi suoraan vuorovaikutuksessa asiakkaan ja tämän perheen kanssa, myös verkostoilta, kuten kouluilta, päiväkodeilta, terveydenhuollosta ja muualta lapsen tai perheen tuntevilta tahoilta. Tulokset ovat samansuuntaisia Jaakolan tutkimuksen kanssa, jonka mukaan sosiaalityöntekijät hahmottavat lapsen tilannetta sosiaalisten läheissuhteiden, tukiverkostojen ja lapsen kasvuympäristön kautta (Jaakola 2020, 136).

Haastatelluilla sosiaalityöntekijöillä oli käytössään vaihtelevia menetelmiä ja arviointimittareita työkokemuksensa ja mieltymystensä mukaan, joista keskeisimmiksi kummassakin haastattelu-ryhmässä nousivat BBIC-malli ja ARVOA-mittari. Jaakola (2020, 203) toteaaakin, että arviointityöskentelyn toteutukseen ja esimerkiksi tällaisten mittarien käyttämiseen vaikuttavat työyhteisöjen ja organisaatioiden yhteiset käytännöt. Sekä BBIC että ARVOA ovat tällä hetkellä Vantaalla yleisesti käytettäviä malleja, joihin organisaatio aktiivisesti ohjaa työntekijöitä. Tämä selittää sen, että nämä mittarit nousivat selkeästi esiin useiden haastateltavien kommentteista.

Tutkimuksessamme nousi esiin erilaisia tilannekohtaisia tekijöitä, jotka vaikuttavat keskeisesti sosiaalityöntekijöiden tekemän arvioinnin taustalla. Näitä tekijöitä olivat asiakkuuden kesto, lap-

sen ja perheen aikaisempi historia, ongelmien vakavuus, lapsesta saapuvat uudet lastensuojeluilmoitukset, yhteistyön haasteet, työskentelylle asetetut tavoitteet sekä lapsen yksilölliset tekijät kuten lapsen ikä. Tämä osoittaa sen, että arviointi on kontekstisidonnaista ja arvioinnin taustalla vaikuttavat monenlaiset tekijät. Arviointiprosessi voidaan siis mieltää systeemiseksi kokonaisuudeksi, jossa lapsen ja perheen tilanteeseen liittyvien piirteiden ohella vaikuttavat myös monet muutkin tekijät. Lastensuojelun tarvetta arvioidessa sosiaalityöntekijät tekevät tietoon liittyviä merkityksiä itselleen ymmärrettäväksi monin eri tavoin. (Petrelius 2016.)

Lastensuojelutarpeen arviointi voidaan nähdä siis moniulotteiseksi ja vaativaksi tehtäväksi. Arvioinnin edellytyksenä voidaan pitää työntekijän ammatillisesti hyvää päättelykyvyn taitoa. Jaakola (2020, 58) toteaa, että sosiaalityöntekijällä tulee olla arvioinnissa kykyä käyttää tietoperustan eri osa-alueita saavuttaakseen ammatillisesti oikein perustellun ja harkitun arvioinnin. Työntekijän tulee kyetä jäsentämään ja tekemään arvioinnissa saatua tietoa itselleen ymmärrettäväksi (emt., 58–59). Tutkimustuloksissa nousi esiin, että työntekijän arvioon vaikuttavat pitkälti hänen ammatilliset taitonsa, kokemuksensa ja osaamisensa.

Lapsen tilannetta arvioitaessa keskeistä on lapsen tilanteen tunnistaminen terveyttä ja kehitystä vaarantavaksi. Tämän tunnistaminen edellyttää, että sosiaalityöntekijä on kyennyt hankkimaan riittävät ja tarvittavat tiedot lapsen tilanteesta ja että hän on osannut tulkita niitä oikein tilannearviota muodostaessaan. (Huuskonen ym. 2010.) Arviointi toimii perustana lastensuojelun asiakastyön prosesseille ja päätöksenteolle. Arvioinnin tekeminen vaatii sosiaalityöntekijältä lastensuojelutyön korkeatasoista asiantuntijuutta, hyvää ammatillista tiedollista valmiutta ja taitoa tunnistaa lapsen tilanne oikein ja oikea-aikaisesti. (Jaakola 2020.)

Tutkimustuloksista ilmeni, että haastatellut sosiaalityöntekijät ovat pääsääntöisesti samaa mieltä palvelutarpeen arvioinnissa määritetyistä asiakkuuden kriteereistä, ja avohuoltoon ohjatut asiakkuudet nähtiin perusteltuina. Eniten ristiriitaisia ajatuksia herättävät asiakkuudet, joissa tuen tarve perustuu terveydenhuollon tai vammaispalvelun tuen tarpeeseen. Tällöin lastensuojelun asiakkuus nähtiin joissain tilanteissa toissijaisena tai jopa tarpeettomana tukimuotona. Haastatellut sosiaalityöntekijät näkivät palvelutarpeen arvioinnin olevan nopeatahtinen arvio lapsen tilanteesta ja tuen tarpeesta, ja sosiaalityöntekijät pohtivat aikarajojen vaikutusta mahdollisuuteen toteuttaa riittävän laaja arvio ja interventio. Käytäntötutkimuksemme tavoitteena oli myös edistää yhteistyötahojen välistä yhteistyötä muodostaen yhteistä näkemystä lastensuojeluasiakkuuden

kriteereistä. Tutkimustulosten perusteella oli ilo huomata, että palvelutarpeen arvioinnilla ja lastensuojelun avohuollolla näyttää olevan pääsääntöisesti yhdenmukainen näkemys lastensuojelun asiakkuuden tarpeesta. Tulosten perusteella korostui myös lastensuojelun asiakkuuden aloittamisen oikea-aikaisuus. Lastensuojeluun ohjaamisen koettiin olevan joskus jopa liian myöhäistä, mikäli tilanne oli edennyt jo siten, että lapsi on jouduttu sijoittamaan eikä avohuollon työskentelylle ole enää riittävästi mahdollisuuksia.

Tutkimustulosten pohjalta yhteistä näkemystä lastensuojelun avohuollon kriteereistä sekä siihen liittyvistä riskitekijöistä tukisi tiimien keskinäinen yhteiskehittäminen sekä eri tahojen välinen tiiviimpi yhteistyö ja kommunikaatio. Myös BBIC-mallin ja ARVOA-mittarin käyttäminen systemaattisesti eri tahoissa tarjoaisi tiedon vertailun mahdollisuuden ajallisena jatkumona sekä laajemman käsityksen muodostamisen perheen tilanteesta. Sosiaalityöntekijät toivoivat erityisesti avohuoltoon tulevien asiakkaiden tilanteiden ja tuen tarpeiden avointa sanoittamista sekä arvion tehneen työntekijän näkemystä jatkotyöskentelystä.

Käytäntötutkimuksen toteutukseen olemme kokonaisvaltaisesti tyytyväisiä, ja koemme tutkimuksen tekemisen antaneen meille paitsi tietoa meille kiinnostavasta ja ajankohtaisesta aiheesta, on se ollut myös opettavainen kokemus tutkimuksen tekemisestä. Yhteistyö käytäntötutkimuspaikan kanssa sujui moitteetta, ja saimme kaiken tarvitsemamme tuen yhteyshenkilöltämme. Vaikka aikataulu tuntui ajoittain tiiviiltä, tutkimuksen tekeminen eteni ajallaan ja meillä oli riittävästi aikaa työstää jokaista työvaihetta. Keskinäinen yhteistyömme sujui joustavasti, ja teimme työtä sekä yhdessä että jokainen oman aikataulunsa mukaisesti.

Lähteet

- Aaltio, Elina & Isokuorti, Nanne (2019) Systemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit. Kuvaus asiakas tason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista. Työpaperi 33/2019. Helsinki: THL. Haettu osoitteesta <https://www.julkari.fi/handle/10024/138967>
- Bardy, Marjatta (2013) *Lastensuojelun ytimissä*. Neljäs uudistettu painos. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Haarakangas, Tanja (2018) *Lastensuojelutarpeen selvitys sosiaalityön tiedonmuodostuksena*. Licensiaatintyö: Helsingin yliopisto.
- Heino, Tarja (2014) *Lastensuojelun pirallinen tehtävä*. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print– Suomen yliopistopaino Oy, 286–308.
- Helm, Duncam (2011) *Judgements or assumptions? The role of analysis in assessing children and young people's needs*. *Br.J.Soc.Work*, 41(5), 894–911.
- Horwath, Jan (2007) *The missing assessment domain: Personal, professional and organizational factors influencing professional judgements when identifying and referring child neglect*. *The British Journal of Social Work*, 37(8), 1285–1303.
- Huuskonen, Saila & Korpinen, Johanna & Pösö, Tarja & Ritala-Koskinen, Aino & Vakkari, Pertti (2010) *Kolme polkua lastensuojelun avohuollon organisatorisessa muistissa*. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (2010):6. *Yhteiskuntapolitiikka-lehti*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Jaakola, Anne-Mari (2020) *Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä*. Väitöskirja. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Kalliomaa-Puha, Laura & Kotkas, Toomas & Rajavaara, Marketta (2014) *Harkitusti sosiaaliturvaa? Teoksessa Laura Kalliomaa-Puha, Toomas Kotkas ja Marketta Rajavaara (toim.) Harkittua?: avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen*. Kela. Tampere: Juvenes Print.
- Kääriäinen, Aino & Satka, Mirja & Yliruka, Laura & Muurinen, Heidi (2016) *Käytäntötutkimuksen tietokäytäntö toimijoiden kuvaamana*. Teoksessa Mirja Satka, Ilse Julkunen, Aino Kääriäinen ja Laura Yliruka (toim.) *Käytäntötutkimuksen taito* (s. 34–55). Heikki Waris -instituutti ja Matilda Wrede -institutet.
- Lastensuojelulaki 417/2007
- Loseke, Donileen (2003) *Thinking about social problem. An introduction to constructionist perspectives*. 2. painos. New York: Aldine de Gruyter.
- Petrelus, Päivi & Eriksson, Pia (toim.) (2018) *Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa*. Työpaperi 32/2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: PunaMusta.
- Petrelus, Päivi & Tulensalo, Hanna & Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (2016) *Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia*. Teoksessa Päivi

Petreliaus, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakola ja Johanna Hietämäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi - Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpaperi 33/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Petreliaus, Päivi (2016) *Lastensuojelun lapsi- ja perhekohtaisen arvioinnin kansainvälinen tutkimus*. Teoksessa Päivi Petreliaus, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakola ja Johanna Hietämäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi - Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpaperi 33/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Puusa, Anu (2020) *Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin*. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti. Laadullisen tutkimuksen menetelmät ja näkökulmat. Gaudeamus.

Pösö, Tarja (2010) *Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta*. Janus 18 (4), 324–336.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Haettu osoitteesta (30.9.2021) https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html

Satka, Mirja & Julkunen, Ilse & Kääriäinen, Aino & Poikela, Ritva & Yliruka, Laura & Muurinen, Heidi (2016) *Johdanto – Käytäntötutkimus tietona ja taitona*. Teoksessa Mirja Satka, Ilse Julkunen, Aino Kääriäinen, Laura Yliruka ja Heidi Muurinen (toim.) Käytäntötutkimuksen taito (s. 8–32). Heikki Waris -instituutti ja Mathilda Wrede -institutet.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Sosiaali- ja terveysministeriö (2017) *Sosiaalihuoltolain soveltamisopas*. Haettu osoitteesta (29.12.2021) <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/80391>

Tulensalo, Hanna & Muukkonen, Tiina (2016) *Lapsikeskeisyys lastensuojelun tilannearviossa - 2000-luvun kehityksen ja nykytilan arviointia*. Teoksessa Päivi Petreliaus, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakola ja Johanna Hietämäki (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi - Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpaperi 33/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Kuviot

Kuvio 1: Vantaan organisaatorakenne

Liitteet

LIITE 1:

Saatekirje

Arvoisat vastaanottajat,

Olemme sosiaalityön maisteriopiskelijoita Helsingin yliopistosta ja suoritamme syksyn 2021 aikana käytäntötutkimuksen opintojaksoa. Opintojaksolla toteutamme käytäntötutkimuksen Vantaan lastensuojelun avohuollossa. Tutkimuksemme tavoitteena on tuottaa työyhteisöä ja käytännön työtä hyödyttävää tietoa.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää lastensuojeluasiakkuuden määrittämisen kriteereitä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Toteutamme tutkimuksen kolmen ryhmähaastattelun avulla, jossa haastattelemme jokaista yksikön tiimiä erikseen. Olemme päätyneet rajaamaan ryhmähaastattelut koskemaan vain sosiaalityöntekijöitä, sillä olemme kiinnostuneita erityisesti sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä ja pyrimme rajauksella vähentämään työntekijöiden tunnistettavuuden riskiä. Haastattelut toteutetaan marraskuun aikana ja haastattelut ovat kestoltaan tunnin mittaisia. Ryhmähaastattelut nauhoitetaan niiden litteroimista varten ja haastatteluiden tallenteet tuhoetaan heti, kun niistä saatava aineisto on analysoitu. Haastatteluiden tallenteet säilytetään huolellisesti koko tutkimusprosessin ajan siten, ettei ulkopuolisilla henkilöillä ole niihin pääsyä.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Jokaisella on mahdollisuus haastattelusta kieltäytyä tai keskeyttää haastattelu missä vaiheessa tahansa ilmoittamalla siitä tutkimuksen tekijöille. Haastatteluista saatavia tietoja käsitellään luottamuksellisesti ja kaikki tiedot anonymisoidaan siten, ettei vastauksia voida yhdistää haastateltaviin. Haastatteluiden aika kertyneet kaikki mahdolliset tunnistetiedot poistetaan, eivätkä haasteltavat tule tunnistetuiksi missään prosessin vaiheessa.

Mikäli teillä herää kysyttävää tai haluatte tutkimuksesta keskustella kanssamme, ottakaa meihin matalalla kynnyksellä yhteyttä.

Kiitos antamastanne ajasta ja osallistumisestanne tutkimukseen!

Nita Austero
nita.austero@helsinki.fi

Ella Wallin
ella.wallin@helsinki.fi

Sofia Zidan
sofia.zidan@helsinki.fi

LIITE 2:

Teemahaastattelurunko

TEEMA 1: Lastensuojelun asiakkuuden kriteerit

- **Miten lastensuojelun asiakkuus määritellään?**
- **Mitkä lapseen, perheeseen tai lapsen elinympäristöön liittyvät riskitekijät tyypillisesti liittyvät lastensuojelun asiakkuuden tarpeeseen?**
- Mitkä ovat erityisen haastavia tai epäselviä tilanteita määrittelyssä?

TEEMA 2: Tiedonmuodostus asiakkuuden arviointityössä

- **Millaisilla tavoilla ja keneltä lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvittavaa tietoa kerätään?**
- **Millaisia arviointityökaluja tai muita menetelmiä hyödynnetään arvioinnin aikana?**
- Miten organisaatio/laki ohjaa lastensuojelutarpeen määrittelyä käytännön sosiaalityössä?
- Millaisia tiedonmuodostuksen keinoja tai toimintamalleja sosiaalityöntekijät ovat itse pitäneet erityisen hyödyllisinä ja mitä erityisen huonoina?

TEEMA 3: Arvioinnin työskentelyprosessin eri vaiheet

- **Vaikuttaako työskentelyprosessin vaihe tai konteksti arviointiin ja jos vaikuttaa, niin millä tavoin?**
- **Millaisissa tilanteissa sisarusarviointia tehdään yleensä?**
- Mikä on koettu erittäin haastavaksi sisarusarvioinnissa?
- **Millaisia käytänteitä ja toimintamalleja asiakkuuden päättämiseen liitetty, millaisin kriteerein päättämistä arvioidaan?**

TEEMA 4: Palvelutarpeen arvioinnissa määritetyt asiakkuuden kriteerit

- **Koetaanko palvelutarpeen arvioinnissa määritellyt asiakkuudet perusteluiksi? Miksi/miksi ei?**
- Miten palvelutarpeen arvioinnin kriteerit asiakkuudesta poikkeavat avohuollossa tehtävästä arviosta?

